

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

Ajaloo-Keeleteaduskond

NSV Liidu ajaloo kateeder

L. S a k k e u s

EESTI LEGAALNE REVOLUTSIOONILINE TÖÖLISAJAKIRJANDUS

VOITLUSES RELIGIOONI VASTU

AASTAIL 1926-1933

Diplomitöö

Juhendaja: ajalooteaduste kandidaat

O. KUULI

*NSV Liidu ajal. kat.
inv. nr. 1890*

TARTU 1965

S i s s e j u h a t u s

Proletariaat, kes liidus talurahvaga võitleb ekspluaatorlike klasside võimu kukutamise eest, ei saa kunagi suhtuda ükskõikselt religiooni. Usk on alati reaktsiooni poolel, võitleb eesrindliku, revolutsioonilise vastu, teaduse ja ühiskonna progressi vastu.

Religioonivastane võitlus on osa Eesti revolutsioonilise liikumise ajaloost, osa võitlusest kodanliku korra kukutamiseks, võitlus töötajate teadvuse vabastamise eest religiooni uimast.

Tänapäeval kirikutegelased räägivad: mis ateistidel praegu viga usuvastast selgitustööd teha, nende poolt on riik, valitsevaks on materialistlik maailmavaade, katsugunad seda teha siis kui töörahvas ei ole võimu juures.

Antud diplomitöö eesmärgiks on see väide ümber lükata ja näidata, et ka rasketes kodanliku diktatuuri valitsemise tingimustes võitles Eestimaa Kommunistlik Partei, tööliisklassi eesrindlik osa aktiivselt ja julgelt religiooni vastu.

Senini on meil põhjalikult läbi uurimata Eestimaa Kommunistliku Partei ja revolutsioonilise töölisajakirjanduse suhtumine religiooni ja kirikusse ning töötajate ateistlik kasvatamine kodanliku diktatuuri aastail. Selles töös püütakse näidata, kuidas Eestimaa Kommunistlik Partei võitles legaalse

revolutsioonilise töölisajakirjanduse kaudu religiooni vastu aastail 1926-1933, s.o. kapitalismi osalise ajutise stabilisatsiooni perioodil ja majanduskriisi ajajärgul. Alustatud on 1926.aastast, kuna siis suudeti esmakordselt pärast 1.detsembri 1924.aasta ülestõusu mahasurumist välja anda legaalne revolutsiooniline ajaleht.

Käsitletavat teemat on mõningal määral puudutanud H.Saarniit oma artiklis "Usust, kirikust, vaimulikkonnast ja ateistlikust propagandast kodanlikus Eestis (1920-1940)", kuid selles töös on haaratud palju probleeme ning see hõlmab peaaegu kogu kodanliku diktatuuri perioodi, mistõttu leegaalse töölisajakirjanduse ateistlikust propagandast räägitakse üsna põgusalt.¹

Möödamannes, muude küsimuste hulgas puudutatakse EKP religioonivastast võitlust veel "Ülevaates Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo", O.Kuuli raamatus "Ühise võitluslipu alla", O.Elango ja V.Krinali artiklites.²

Käesoleva tööga katsutakse seda lünka täita.

Töö koosneb kolmest osast. Esimeses peatükis antak-

¹ H.Saarniit, Usust, kirikust, vaimulikkonnast ja ateistlikust propagandast kodanlikus Eestis (1920-1940), Mõtisklusi usust, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1962, lk.66-112.

² Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo, II osa, Toim.A.Panksejev, M.Pesti, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1963. (Edaspidi - Ülevaade...)

O.Kuuli, Ühise võitluslipu alla (Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus sidemete tugevdamise eest töörahva hulkadega aastail 1929-1934), Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1961.

O.Elango, Tõe ja teadmiste poole, "Rahva Hää" 4.nov.1960, nr.262.

V.Krinal, Eesrindlik teadlane ja töörahva huvide eest võitleja, "Eesti Kommunist", 1957, nr.12, lk.16-21.

se ülevaade töölisliikumise olukorrast Eestis aastail 1925-1933, legaalse töölisajakirjanduse väljaandmise tingimustest ning töölisorganisatsioonidest, kes tegelesid ateistliku tööga. Teises peatükis näidatakse, kuidas revolutsioonilises töölisajakirjanduses paljastati religiooni olemust, ajalugu ja klassiiseloomu. Kolmandas peatükis võetakse vaatluse alla usuvastase võitluse seos klassivõitlusega, tuuakse esile ajakirjanduse osa noorsoo usuvastases kasvatamises, näidatakse, kuidas propageeritakse ateistliku selgitustöö vorme.

Diplomitöö esimeses peatükis kasutasin peamiselt teiste seda perioodi uurinud ajaloolaste töid, paaril juhul on siin appi võetud ka täiendavaid arhiivimaterjale. Töö teised osad kirjutasin põhiliselt legaalse töölisajakirjanduse põhjal.

Töö allikmaterjaliks olid järgmised ajalehed: 1926. aastal ilmumahakanud "Proletaarlane"; aastail 1927-1928 välja antud "Kiir", "Uus Kiir", "Meie Kiir", "Tööliste Kiir", "Tallinna Kiir", "Punane Kiir", "Oktoobri Kiir", "Tööraha Kiir"; 1928-1929. aastail ilmunud "Edasi", "Uus Edasi", "Punane Edasi", "Meie Edasi", "Töölised, Edasi!" ja "Tööliste Elu"; ning aastail 1930-1933 välja antud "Uus Aeg", "Tööliste Aeg", "Võitluse Aeg", "Meie Võitluse Aeg", "Uus Võitluse Aeg", "Tööliste Võitlus", "Teine Tööliste Võitlus", "Võitluse Lipp" ja Narva töölisajalehed "Rabotsaja Pravda" ja "Pravda".

Väärtuslikku materjali diplomitööks andis spetsiaalne

religioonivastane ajakiri "Usk ja Tõde" (1932). Vaatasin läbi ka revolutsioonilise töölisnoorsoo ajakirjad "Noorte Hääl" (1927) ja "Võitlusrinne" (1933), samuti naistööliste ajakirjad "Naistööline" ja "Naisproletaarlane" (1930).

Nimetatud ajalehtede ja ajakirjade kõige täielikum komplekt asub Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr.R.Kreutzwaldi nimelises Kirjandusmuuseumis Tartus ja konfiskeeritud numbrid Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikus Keskarhiivis.¹ Diplomand tutvus ka nimetatud arhiivis leiduvate toimikutega töölisajalehtede ja -ajakirjade sulgemise kohta.

Vastasrinde seisukohtade kindlakstegemiseks uurisin vaimulikku ajakirja "Eesti Kirik" I-X aastakäik (1924-1933).² Üldistavat materjali kiriku olukorrast kodanlikus Eestis leidsin kogumikest "Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis" ja "Mõtisklusi usust".³

Tahaksin siinkohal avaldada tänu töö juhendajale O.Kuulile, kes nõustus mind ühiskondlikus korras juhendama ja kelle märkused ning nõuanded olid mulle väärtuslikuks abiks töö kirjutamisel.

¹ ENSV ORKA, f.949, nim.3, s.ü.13.

² Vaimulik ajakiri "Eesti Kirik", Väljaandja: Eesti Evangeeliumi Luteri usu Kiriku Konsistoorium, Tallinnas.

³ Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1956.

Mõtisklusi usust, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1962.

I peatükk

TÖÖLISLIIKUMINE JA REVOLUTSIOONILISED TÖÖLIS- ORGANISATSIOONID AASTAIL 1926-1933

Eesti töörahval ei õnnestunud kodusõja ja välismaise interventsiooni aastail purustada kodanluse ja interventide jõude ning saada omal maal peremeheks. Eestis kehtestati kapitalistlik kord. Maa, mis oli paari sajandi vältel arenenud Venemaa rahvamajanduse koostisosana, allutati Lääne-Euroopa turu vajadustele. See määras kodanliku Eesti majandusliku ja poliitilise olukorra. Eesti majandus arenes põhiliselt kapitalistliku maailmamajanduse üldise tsüklilise liikumise raames.

Käsitletav periood jaguneb ajalooliselt kahte erinevasse ajajärku: kapitalismi osalise ajutise stabilisatsiooni periood (aastad 1925-1929) ja majanduskriisi periood (1929-1933). Vastavalt neile etappidele on antud peatükis analüüsitud ka ateismi propageerimise võimalusi.

Oma poliitilise ja majandusliku võimu ajutise stabiliseerimise saavutas Eesti kodanlus sõjajärgse revolutsioonilise võitluse ja 1924. aasta 1. detsembri ülestõusu verise mahasurumisega, mis andis võimaluse töötajate eksploateerimise tugevdamiseks, edasiseks pealetungiks nende elutasemele.

Kapitalismi stabilisatsioon Eesti majanduses oli äärmiselt ebakindel ja ainult osaline. Kodanlik Eesti kujunes

imperialistlike lääneriikide varustajaks põllumajandussaaduste ja poolfabrikaatidega ning nende tööstuskaupade ostjaks, sattudes täielikku sõltuvusse kapitalistliku maailmaturu konjunkturist. Tööstustoodangult jäi Eesti kaugele maha sõjaeelsest tasemest. Püsima suutsid jääda ainult need tööstusharud ja ettevõtted, mis kohanesid siseturule ja kapitalistliku maailmaturu nõuetele. Metallitööstuse osatähtsus tööstuse kogutoodangus vähenes tunduvalt. Suurtööstuse asemele kerkis arvukalt väikeettevõtteid, mistõttu proletaariat killustus ja nõrgenes.

Kapitalistliku stabilisatsiooni ajal halvenes tööliste olukord. Tööliste keskmine reaalpalk ja ostujõud ei tõusnud neil aastail ei sõjaeelse ega ka 1923.aasta tasemeni. Töötasu jäi kaugele maha elukalliduse tõusust. Valitses ettevõtete krooniline alakoormatus ja alaline töötute armee. Tö börsidel registreeriti 1926.aastal 21 249, 1927.aastal 23 618, 1928.aastal 21 703 ja 1929.aastal 24 763 tööstijat.¹

Kodanlik maareform soodustas diferentseerumist põllumajanduses. Maal kujunesid domineerivaks tuhanded kulaklik-kapitalistlikud majandid, mille kätte koondus ligi pool põllumajanduslikust maast.² Kehvikute ja enamiku keskmike olukord halvenes. Tunduv osa keskmikke laostus põllumajandussaaduste hindade languse, ülejõukäiva maksukoorma ja võlgade tõttu.

¹ Ülevaade..., lk.124.

² Sealsamas, lk.123.

Kuigi Eesti kodanlus suutis 1. detsembri ülestõusu maha suruda ja töölisorganisatsioonid purustada, ei tundnud ta end kuigi kindlana. Kodanlus ei julenud sõjaseisukorda kaotada, ta tugevdas terrorit. Isegi tavalistele kohtutele anti õigus rakendada surmanuhtlust. Kodanlik Riigikogu võttis vastu nn. "riigikorra kaitseseaduse", mis oli suunatud demokraatliku liikumise vastu. Selle seaduse alusel võis siseminister sulgeda kõik organisatsioonid, mis tema arvas olid kahjulikud kehtivale korrale. Meeleavaldused ja rongkäigud keelati, koosolekute läbiviimiseks tuli hankida politseist luba. Tugevdati politsei koosseisu ja Kaitseliitu. Massiliselt pandi toime läbiotsimisi, areteerimisi, ülekuulamisi. Peeti jahti Eestimaa Kommunistliku Partei aktiivsetele liikmetele, paljud neist tapeti ja vangistati, osa oli sunnitud Eestist lahkuma.

Eesti kodanlus ei saanud valitseda üksnes vägivalla ja terrori abil, vaid ta kasutas töörahva vaoshoidmiseks ka vaimset relva - kirikut. Kodanluse pealetung tööliklassile toimus kiriku otsesel toetusel. Kuigi alates 1920. aastast oli kirik riigist vormiliselt lahutatud, olid kirik ja kodanlik riik teineteisega tihedalt seotud. Kirik aitas igati kaasa kodanluse võitlusele revolutsioonilise töölisliikumise vastu.

Kapitalistidel ei õnnestunud kommunistliku partei organisatsioone Eestis täielikult hävitada ja revolutsioonilist töölisliikumist lüüa. Kuigi tööliklassi võitlus mõneks ajaks nõrgenes ja töölisliikumises algas mõõnaperi-

ood ning valitsesid äärmiselt rasked tingimused, jätkas Eesti tööliklass ja tema avangard - Eestimaa Kommunistlik Partei - võitlust. EKP kindlustas oma illegaalset organisatsiooni ja hakkas peatselt ka legaalseid töövorme kasutama.

Eelkõige tuli taastada ametiühingud, sest kodanliklikvideeris pärast 1. detsembri ülestõusu kõik ametiühingud. Uute ametiühingute asutamise loa said ainult sotsiaaldemokraadid (sotsid). Endiste revolutsiooniliste ametiühingute asemele asutasid sotsid aastail 1925-1926 15 uut ametiühingut. Need ühingud tegutsesid loiult, seisis tegelikult kõrval töörahva võitlusest oma majandusliku ja poliitilise olukorra parandamise eest. EKP otsustas muuta sotslikud ametiühingud revolutsioonilisteks. Sellepärast kohustas kommunistlik partei kõiki Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu liikmeid ning kutsus üles klassiteadlikke töölisi nii linnas kui maal astuma sotslikesse ametiühingutesse ja valima juhatustesse oma esindajad.

1926. aastaks muutus EKP illegaalne töö uuesti elavaks. Aktiivselt tehti kommunistlikku propagandat tööliklassi hulgas, valmistati üleskutseid, lendlehti ja korraldati nende levitamist.

Sotside parteist eraldunud "pahempoolsed" liikmed P. Abramson, A. Metusala, H. Martinson, A. Sprenk ja E. Brock asutasid 1926. aasta märtsis Eesti Tööliste Partei (ETP). Selle partei liikmed näitasid end tööliste juurdemeelitamiseks igati revolutsioonilistena, et töörahva toetusel Riigikogusse pääseda. EKP otsustas seda parteid ära kasutada le-

gaalseks tööks rahvahulkades, kõigepealt oma kandidaatide esitamiseks Riigikogu valimistel. EKP tegi Eesti Töölise Parteile ettepaneku võtta omaks EKP poolt koostatud valimisplatvorm ja lülitada valimiste nimekirja ka mõned kommunistliku partei kandidaadid. EKP omalt poolt lubas toetada ETP ajalehe väljaandmist nii materiaalselt kui ka oma kaastööga tingimusel, et ajalehes ei sõimata kommunistlikku liikumist.¹

Eesti Töölise Parteid kasutati ka edaspidi revolutsioonilise liikumise huvides. Mitmed kommunistid ja paljud revolutsioonilised töölised astusid Eesti Töölise Partei liikmeiks, tugevnes partei pahempoolne tiib, kes oli pidevalt kontaktis Eestimaa Kommunistliku Parteiga.

Kui 1925.aastal ei suudetud välja anda legaalselt revolutsioonilist töölisajalehte, siis 10.aprillil 1926 hakkas ilmuma Eesti Töölise Partei häälekandjana töölisajaleht "Proletaarlane". Ajalehe vastutavaks toimetajaks sai partei üks parempoolseid liidreid Aleksander Metusala, kuid ajalehe toimetamisest võtsid osa ka partei revolutsioonilised lihtliikmed, kes esialgu andsid ajalehele poliitilise suuna.

23.aprillil tappis kodanlus Eestimaa Kommunistliku Partei juhi A.Riismanni. Seejärel suleti ka Eesti Töölise Partei, kuid ETP oportunistlik juhtkond saatis kiires korras siseministrile deklaratsiooni, milles rõhutati, et ETP-l

¹ Eesliinil, 50 aastat "Pravda" jälgedes, Artikleid ja mälestusi, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1962, lk.191. (Edaspidi - Eesliinil.)

pole mingit ühist pörandaaluste riigikukutajatega. Siseminister võttis tagasi otsuse Eesti Töölise Partei sulgemise kohta.¹ Võim läks ETP-s täielikult parempoolse sotsliku juhtkonna kätte ja partei häälekandja "Proletaarlane" lakkas alates 3.numbrist olemast revolutsiooniline töölisajaleht. Töölised ei toetanud enam "Proletaarlast", lehe lugejate arv langes pidevalt ja 1927.aasta augustis lõpetati ajalehe väljaandmine.

Eestimaa Kommunistlik Partei asus sügaval pörandal all, tal oli hädasti vaja töölisklassi juhtimiseks legaalsel ajakirjandusel. Legaalse töölisajakirjanduse organiseerimise suurt vajadust rõhutas ka EKP nõupidamine-konverents 1926.aastal.

Eesti Töölise Parteid kasutada ei saadud, kuna see oli sotside mõju all. Revolutsioonilise tiiva esindajad A.Grimpel, A.Luik ja H.Rätsep heideti Eesti Töölise Parteist välja. Viimastele tegi Eestimaa Kommunistlik Partei Keskkomitee ülesandeks värvata liikmeid revolutsioonilistesse töölisühingutesse ja organiseerida töölisajalehe väljaandmine.²

A.Grimpeli, A.Luige ja H.Rätsepa initsiatiivil hakkaski ilmuma 12.jaanuaril 1927 revolutsiooniline legaalne töölisajaleht "Kiir".³

¹ O.Kuuli, A.Ljebman, Ühest eesti töölisparteid, "Eesti Kommunist", 1961, nr.6, lk.23.

² Eesliinil, lk.195.

³ "Kiir" 12.jaan.-6.mai 1927, nr.1-17. (Numbrid 14. ja 17. konfiskeeriti)

Ajaleht tunnistas end 1912.-1914. ja 1917.aasta pravdistliku "Kiire" järglaseks. Selles käsitleti ulatuslikult tööliste elu ning töölisliikumise küsimusi. "Kiir" selgitas töörahvale, et ainult organiseeritus ja võitlus ühise eesmärgi eest viib võidule, vabanemisele kapitalismi ikkest. EKP-l avanes võimalus kasutada ajalehte ka ateistliku propaganda vahendina.

"Kiire" ümber koondus grupp andekaid töölisnoori-aktiviste ja laialdane kirjasaatjate võrk. Toimetuse töötajail oli tihe kontakt EKP illegaalsete organisatsioonidega, kes andsid juhendeid ajalehe toimetamiseks ning varustasid neid põrandaaluse kirjandusega.¹

"Kiirt" trükiti 4000-5000 eksemplaris. Trükikulud kaeti osaliselt Eestimaa Kommunistliku Partei poolt antud toetusest, suurelt osalt aga A.Luige ja A.Grimpeli palgast, mis nad said Riigikogu liikmetena ning töölis-kollektiivide vabatahtlikest annetustest.

Kindlat asukohta ajalehe toimetusel polnud. Paar esimest numbrit valmisid Karu t. 16, seejärel kolis toimetus Niine t. nr.2 maja keldrisse. Kui pahempoolsed ametiühingud said tagasi 1927.aasta veebruaris "Tööliste Maja" Vaksali puisteel nr.8, sai ka "Kiire" toimetus seal endale toa.

1927.aastal oli juba märgata töölisliikumise elavnemist. Tugevnes kommunistide mõju ametiühinguis ja suurenes pahempoolsete ametiühingute arv. Loodi pahempoolsete ametiühingute keskus - Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu.

¹ Eesliinil, lk.196.

Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel hakkasid töölised 1927.aastal uuesti organiseerima meeleavaldusi ja demonstratsioone. 1.mail toimus Tallinnas jälle töötajate demonstratsioon. 1927.aasta augustis külastas pahempoolsete ametiühingute delegatsioon esmakordselt Nõukogude Liitu.

Töölisliikumise elavnemisele vastas kodanlus uute repressioonidega. 3.augustil tapeti Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee liige A.Leiner. Kodanlus püüdis igati hävitada ka revolutsioonilist trükisõna.

Mida suurema populaarsuse "Kiir" tööliste hulgas omandas, mida laiaulatuslikumaks muutus ajalehe mõju, seda ägedamalt ründas teda kodanlus. Tsensuur muutus järjest karmimaks. Kõikvõimalikel ettekäändeil konfiskeeriti ja korjati müügilt "Kiire" numbreid, toimetajad aga mõisteti korduvalt vangi. Vaevalt julges ajaleht tööliklassi huvide eest välja astuda või kodanlust vähegi teravamalt kritiseerida, kui "Kiire" numbrid politsei poolt kioskitest ära korjati ja ajalehe ilmumine keelati. 14 kuu jooksul keelati "Kiire" väljaandmine kaheksal korral, kuid ta hakkas ilmutama uute nimetuste all: "Uus Kiir", "Meie Kiir", "Tööliste Kiir", "Tallinna Kiir", "Punane Kiir", "Oktoobri Kiir" ja "Töörahma Kiir".¹ "Uue Kiire" esimene number konfiskeeriti

¹ "Uus Kiir" 13.mai 1927, nr.1; "Meie Kiir" 21.mai-27.juuni 1927, nr.1-5; "Tööliste Kiir" 9.juuli-9.sept.1927, nr.1-10, 9. ja 10.number konfiskeeriti; "Tallinna Kiir" 1-22.okt. 1927, nr.1-4, nr.4 konfiskeeriti; "Punane Kiir" 29.okt.-5. nov.1927, nr.1(38)-2(39); "Oktoobri Kiir" 10.-31.dets. 1927, nr.1(40)-4(43) ja 5.jaan. 1928, nr.1(44); "Töörahma Kiir" 14.jaan.-17.märts 1928, nr.1(45)-10(54).

Eesti legaalsed revolutsioonilised töölisajalehed
aastail 1927-1928.

otse trükikojas ja leht suleti. "Meie Kiirt" ja "Oktoobri Kiirt" ilmus neli numbrit, viies number konfiskeeriti. "Punast Kiirt" üks number, teine konfiskeeriti jne. Viimane "Tööraha Kiir" pandi seisma siseministri määrusega 21.märtsil 1928 kuni sõjaseisukorra kehtivuse kaotamiseni ja asi anti kohtusse. A.Grimpel, kes oli lehe toimetaja ja väljaandja, pidi areteerimise ohu tõttu Eestist lahkuma.¹

1927.aastal aktiveerus ka Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu tegevus. 1927.aasta juunis toimus EKNÜ aktiivi nõupidamine, kus arutati, kuidas revolutsioonilisse töölisliikumisse tõmmata rohkem kaasa noori. Nõupidamisel otsustati taotleda võimudelt luba legaalse töölisnoorsoo ühingu loomiseks ja töölisnoorte häälekandja väljaandmiseks.² Peatselt saadi luba ajakirja väljaandmiseks ja 1927.aasta augustis ilmus töölisnoorte kuukirja "Noorte Hääl" esimene number. "Noorte Hääle" ülesandeks oli noorsoo kasvatamine marksistlik-leninliku maailmavaate vaimus. Ajakiri kutsus töölisnoori võitlusele kapitalismi kukutamiseks. Kuid "Noorte Hääle" esimest numbrit jõudis lugejateni vaid mõnisada eksemplari. Ajakiri konfiskeeriti ja ta väljaandmine keelati.³

1927.aasta lõpul asutati legaalne proletaarne noorsooorganisatsioon Ülemaaline Töölisnoorte Ühing. Ühing hakkas välja andma oma ajakirja "Võitlus". Juba ajakirja esime-

¹ Eesliinil, lk.207.

² Ülevaade..., lk.171.

³ Eesliinil, lk.258.

ne number konfiskeeriti, kuid ajakirja veel ei suletud. Ülemaalse Töölisnoorsoo Ühingu mõju kiire kasv tekitas kodanluses ärevust. Paari kuu tegutsemise järel Ühing suleti, juhtivad tegelased areteeriti ning "Võitluse" väljaandmine keelati.¹

Aastail 1928-1929 elavnes töölisliikumine veelgi. See väljendus eelkõige streigiliikumise tõus. Kui 1927.aastal toimus 5 streiki 218 osavõtjaga, siis 1928.aastal oli ametliku statistika andmeil 7 streiki 1098 osavõtjaga.² 1929. aastal aga ulatus streikide arv 16-ni ja neist võttis osa 1915 töötajat.³

Töölisliikumise tõus väljendus ka töötava rahva demonstratsioonide, meeleavalduste ja koosolekute korraldamises, kus majanduslike nõudmiste kõrval üha sagedamini esitati poliitilisi nõudmisi.

Eestimaa Kommunistlikul Parteil aga polnud jällegi pärast "Tööraha Kiire" sulgemist 1928.aasta märtsis massilise poliitilise töö tegemiseks legaalselt töölisajalehte.

1928.aasta mais toimunud Eesti Tööliste Partei II kongressil valiti partei uue keskkomitee koosseisu rida revolutsiooniliselt meelestatud tegelasi, nagu V.Kaaver, L.Käär, H.Lehtmets jt.⁴ See pahempoolne revolutsiooniline tiib saavutas Eesti Tööliste Partei liikmete enamiku toetuse ja hakkas Eestimaa Kommunistliku Partei juhtnõõride alusel tegema

¹ Ajakirja "Võitlust" ilmus 2 numbrit: 1927.a.detsembris nr.1 ja 1928.a.veebruaris nr.2.

² Ülevaade..., lk.174.

³ Sealsamas, lk.194.

⁴ O.Kuuli, A.Liebman, Ühest eesti töölisparteist, "Eesti Kommunist", 1961, nr.6, lk.27.

eeltööd ajalehe väljaandmiseks. 1929.aasta jaanuarist, III kongressist alates, võitis revolutsiooniline tiib Eesti Töölise Parteis täielikult ja ta tegutses legaalse poliitilise parteina EKP juhtimisel kuni sulgemiseni 5.aprillil 1930.¹

1.septembril 1928 ilmuski Eesti Töölise Partei uue häälekandja "Edasi" esimene number. Toimetajaks sai V.Kaaver. "Edasi" jätkas töölisajalehe "Kiir" traditsioone.

Ajalehe tööd suunas ja abistas EKP Keskkomitee ja Illegaalne Büroo. Keskkomitee arutas korduvalt ajalehe tööd. Juba 3.septembril teatas Illegaalne Büroo oma informatsioonis Keskkomiteele, et ajalehe töös on puudusi ja need tuleb parandada. 10.septembril arutati EKP Keskkomitee Poliitbüroo koosolekul legaalse ajakirjanduse küsimust. Leiti, et ajalehele "Edasi" tuleb anda rohkem agitatsiooniline kuju, eriti peab tähelepanu pöörama töölisliikumisse puutuvate päevaküsimuste valgustamisele ja sotside paljastamisele. Rõhutati, et legaalne töölisajakirjandus peab viima rahvahulkadeni need partei poolt antud juhtnöörid, mis ilmuvad Kominterni ja EKP illegaalsetes häälekandjates.² EKP vastutavad töötajad tegid ajalehele pidevalt kaastööd.

4.aprillil 1929 arutas EKP Keskkomitee Poliitbüroo uuesti ajakirjanduse töö küsimust. Põhjalikult analüüsiti ajalehe "Uus Edasi" tööd. Leiti, et ajalehe kõik artiklid ei ole järjekindlalt bolševistlikud, neis on vähe informat-

¹ O.Kuuli, A.Liebman, Ühest eesti töölisparteist, "Eesti Kommunist", 1961, nr.6, lk.32.

² Ülevaade..., lk.187.

siooni töökohtadelt, keel pole küllalt rahvalik jne. Vastu-
võetud otsuses nõuti, et Illegaalne Büroo parandaks ajale-
he juhtimist ja kontrolliks otseselt kõiki ajalehe tähtsa-
maid artikleid.¹

1928.aasta lõpul tuli võimule Rei sotslik valitsus
ja surve revolutsioonilisele töölisliikumisele suurenes.
12.jaanuaril 1929 "Edasi" suleti. 1929.aastal suleti "Edasi"
veel neljal korral. Teda anti välja nimetuste all "Uus Eda-
si", "Punane Edasi", "Meie Edasi", "Töölised, Edasi!"² Pä-
rast "Töölised, Edasi!" sulgemist ilmus mõned numbrid "Töö-
liste Elu".³

Töölisajalehe väljaandmine kodanlikus Eestis oli ris-
kantne ülesanne. Kui ajaleht suleti, areteeriti tavaliselt
ka toimetaja. Nii mõisteti "Edasi" viimase numbri toimetaja
V.Rootsi poolteiseks aastaks vangi. "Meie Edasi", "Töölised,
Edasi!" ja "Tööliste Elu" toimetaja L.Käär pidi aga Eestist
põgenema, et mitte vangi sattuda.⁴

Ka ajalehe trükkimine oli raskendatud. Ükski trüki-
koda polnud nõus trükkima "Edasit" pikemat aega. Nii ilmus
"Edasi" esimene number "Ühiselu" trükikojas, kuid juba järg-
mise numbri jaoks tuli otsida uut kohta. Pidi nõustuma aja-
lehe trükkimisega B.Beilinsoni trükikojas, kuigi siin pol-

¹ Eesliinil, lk.213.

² "Edasi" 1.sept.-22.dets.1928, nr.1-17 ja 5.-11.jaan.1929,
nr.1(18)-2(19); "Uus Edasi" 26.jaan.-28.juuni 1929, nr.1-27,
nr.27 konfiskeeriti; "Punane Edasi" 6.-26.juuli 1929, nr.
1-4, nr.4 konfiskeeriti; "Meie Edasi" 10.aug.-6.sept.1929,
nr.1-5, nr.5 konfiskeeriti; "Töölised, Edasi!" 21.sept.-
6.nov.1929, nr.1-6, nr.5 ja 6 konfiskeeriti.

³ "Tööliste Elu" 7.-24.dets.1929, nr.1-3 ja 11.-18.jaan.1930,
nr.4-5. Nr.5 konfiskeeriti.

⁴ O.Kuuli, Ühise võitluslipu alla, lk.94.

nud ajalehe jaoks vajalikku gooti šrifti. Selle kohta kirjutatakse ajalehes: "Et potipõllumeeste trükikoda "Ühiselu" loobus "Edasi" kui töölislehe trükkimisest, siis oleme sunnitud trükkima oma lehte ladina šriftiga. Talitus arvestades töötavate hulkade soovidega võtab kõik abinõud tarvitusele, et järgmisest numbrist alates üle minna gooti šriftile."¹ Alates neljandast numbrist trükiti ajalehte Rataskaevu tänavas nr.6 asuvas trükikojas, pärast seda mõned numbrid "Vaba Maa" trükikojas ja lõpuks pikemat aega Vaigu tänavas nr.3 asuvas E.Antsovi ja Ko. trükikojas.

Kapitalismi ajutise ebakindla stabilisatsiooni perioodil etendasid Eestis ilmunud legaalsed revolutsioonilised töölisajalehed tööliklassi marksistlikul kasvatamisel küllaltki tähtsat osa. Kindla aluse rajamine legaalsele töölisajakirjandusele võimaldas uuesti tõhustada ka usuvastast võitlust, eeskätt trükisõnas.

x x
 x

Kui alates 1925.aastast oli eesti kodanlus oma majanduses ja poliitikas saavutanud teatava stabilisatsiooni, siis juba 1929.aastal oli sellest stabilisatsioonist üsna vähe järele jäänud. Algas uus majanduskriis. See kujunes raskeks ja pikaks, tööstuskriis põimus läbi agraar- ja finantskriisiga. Eesti ekspordi langus algas juba 1929.aastal. Kriisi madalseisu ajal, 1932.aastal, moodustas eksport ainult ühe kolmandiku kriisieelsest tasemest. Tööstuses hakkasid kriisinähted ilmema 1930.aastast. Rida suurtööstuse et-

¹ "Edasi" 15.sept. 1928, nr.3.

tevõtteid suleti, paljud väikeettevõtted laostusid. Tööstustoodang langes umbes ühe kolmandiku võrra. Töösturid alandasid järjekindlalt töötasu, tugevnes eksploateerimine. Pidevalt kasvas tööpuudus. 1933.aasta aprillis oli 24 839 töötut,¹ kes nälgisid koos perekondadega.

1929.aastal esinesid ka põllumajanduses juba kõik kriisi tunnused. Põllumajandussaaduste hinnad langesid, talundite rahalised tulid vähenesid kiiresti. Talurahva võla koorem tõusis 1932.aastaks 115 miljoni kroonile.² Iga aasta müüdi sadu talusid oksjonil.

Sellises olukorras hakkas töölisliikumine kiiresti elavnema - töölised tõusid uuele võitlusele oma õiguste eest. Töölisklass kasutas kõigepealt oma traditsioonilist võitlusrelva - streiki. Kriisi kõrgperioodil, 1932.aastal streikis üle 5000 töölise.³ Hoogustus ka töötute liikumine. 1933.aastal korraldasid ligi 1000 töötatöölist näljamarsi läbi Tallinna.

Majanduskriisil olid tõsised poliitilised tagajärjed. Eesti kodanlus ei suutnud enam endiste vahenditega töörahvast ohjeldada. Teravnes kodanlike rühmituste omavaheline võitlus võimu pärast. 1932.-1933.aastal vaheldus tervelt 6 valitsust. Kodanlus hakkas üha rohkem kalduma avaliku terroristliku diktatuuri - fašismi - poole.

¹ Ülevaade..., lk.199.

² Eesti NSV ajalugu (Kõige vanemast ajast tänapäevani), Teine trükk, Toimetanud G.Naan. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1957, lk.469.

³ Ülevaade..., lk.201.

Algas uus üldine pealetung rahva õigustele. Ka kirik rakendati fašistlike ideede teenistusse. Ususõna kasutas kirik demokraatia mustamiseks, tee tasandamiseks fašismi võimuletulekule.

Majanduskriisi alul elas Eestimaa Kommunistlik Partei üle kriisiperioodi. Kodanlikul politseil läks korda 1930.aasta kevadel ja suvel tabada paljud illegaalsed parteitöötajad ja aktivistid. Märtsikuus areteeriti 14 EKP vastutavat töötajat ja nende abilist. Mõrvati EKP Keskkomitee liige ja Tallinna organisatsioonijohannes Johannes Jürna, paljud konspiratiivkorterid avastati. Suleti pahempoolsete ametiühingute keskus - Ametiühingute Kesknõukogu, Eesti Töölise Partei ja Töölise Klubi.¹ Partei liikmete arv vähenes, mille tagajärjel side rahvahulkade ja kohalike töölisaktivistidega nõrgenes. EKP organisatsiooniline töö soikus.

1930.aasta teisel poolel hakkas EKP illegaalne organisatsioon uuesti tugevnema ning aktiveerus ka partei legaalne töö. Ainsateks legaalseteks organisatsioonideks, kelle kaudu EKP pidas sidet töölishulkadega olid pahempoolsed ametiühingud.

1930.aasta sügisel õnnestus EKP Keskkomitee Illegaalsel Bürool pahempoolsete ametiühingute kaudu uuesti asutada legaalne töölisajaleht, mille esimene number ilmus 13.septembril 1930 "Uus Aeg" nime all. Üle kolme aasta suutsid revolutsioonilised ametiühingud välja anda oma ajalehte, mis oli ainsaks legaalseks tööliklassi huve kaitsvaks leheks.

¹ Ülevaade..., lk.206.

Kodanlik politsei kiusas ajalehte pidevalt taga. Lehe väljaandmine toimus suurte raskustega ja suurte vaheaegadega.

Veidi üle kuu aja sai "Uus Aeg" ilmuda kui ta suleti. Järgmise ajalehe "Töölise Aja" väljaandmist suudeti organiseerida alles jaanuari alguses 1931, kuid kuu aja pärast keelati ka "Töölise Aeg". 1931.aastal ilmus 9 numbrit "Võitluse Aega". 30.jaanuarist 1932 hakati välja andma "Meie Võitluse Aega", mis ilmus pool aastat. Kuid järgmine - "Uus Võitluse Aeg" suleti jällegi varsti pärast ilmumahakkamist. Seejärel anti välja "Töölise Võitlust", "Teist Töölise Võitlust" ja "Võitluse Lippu".¹

Igakordne töölisajalehe sulgemine oli rängaks hoobiks pahempoolsele töölisajakirjandusele, kuid vaatamata takistustele ei kadunud tahe anda välja uut töörahva häälekandjat. Ajalehe väljaandmist raskendas ka majanduslik kitsikus.

Need ajalehed olid pahempoolsete ametiühingute häälekandjad, ainult "Võitluse Lipp" nimetas end Riigikogurühma nimetuse järgi pahempoolsete tööliste ja kehvikute häälekandjaks.

1932.-1933.aastal levitati veel Narvas venekeelset revolutsioonilist legaalset töölisajalehte "Rabotsaja Pravdat" ja "Pravdat".²

¹ "Uus Aeg" 13.sept.-22.nov.1930, nr.1-7, nr.7 konfiskeeriti; "Töölise Aeg" 22.dets.1930-8.veebr.1931, nr.1-16, nr.6 konfiskeeriti; "Võitluse Aeg" 20.mai 1931-9.jaan.1932, nr.1-10, nr.10 konfiskeeriti; "Meie Võitluse Aeg" 30.jaan.-30.juuli 1932, nr.1-23, nr.23 konfiskeeriti; "Uus Võitluse Aeg" 6.aug.-13.aug.1932, nr.1-2, nr.2 konfiskeeriti; "Töölise Võitlus" 23.aug.-26.nov.1932, nr.1-11, nr.11 konfiskeeriti; "Teine Töölise Võitlus" 7.jaan.-22.apr.1933, nr.1-14, nr.14 konfiskeeriti; "Võitluse Lipp" 27.mai-25.nov.1933, nr.1-25, nr.25 konfiskeeriti.

² "Päevane Tööajaleht" 1.juuli 1932-1.veebr.1933, nr.1-11; "Tööajaleht" 18.märts-4.apr.1933, nr.1-3.

Peale selle õnnestus 1930.aastal välja anda üks number ajakirja "Naistöoline" ja teine number "Naisproletaarlane".¹ 1933.aastal ilmus kaks numbrit revolutsiooniliste tööliskoorte ajakirja "Võitlusrinne".²

1930.aasta sügisel ja 1931.aasta esimesel poolel suunas EKP Keskkomitee Illegaalne Büroo otseselt pahempoolsete ametiühingute ajalehe tegevust. 1930.aasta novembris võeti vastu sellekohane otsus.³ Kuid 1931.aasta juunis areteeris politsei illegaalse parteiorganisatsiooni juhi, EKP Keskkomitee sekretäri Osvald Tuule, samuti suure osa Tallinna organisatsiooni liikmetest eesotsas Tallinna Komiteega. Mitmed partei aktivistid olid sunnitud Eestist lahkuma. Seetõttu jäi ametiühingute häälekandja ilma parteilise juhtimiseta. See nõrgestas tunduvalt ajalehe poliitilist taset. 1932.aasta lõpul ja 1933.aastal tugevnes ajalehe töö uuesti. Sel ajal hakkasid ajalehte abistama mitmed vabanenud poliitvangid ja pahempoolsete tööliste ja kehvikute riigikogurühm.⁴

Legaalsete revolutsiooniliste töölisajalehe ilmumine lõppes 1933.aasta novembris. Fašismiteele asunud kodanlik valitsus ei andnud klassiteadlikele töölistele enam mingit võimalust legaalset häälekandjat välja anda.

x x
x

¹ "Naistöoline" 18.jaan.1930, nr.1, number konfiskeeriti; "Naisproletaarlane", märts 1930, nr.1.

² "Võitlusrinne", 1.mai 1933, nr.1, 16.mai 1933, nr.2.

³ Eesliinil, lk.218.

⁴ Sealsamas, lk.219.

Religioonivastane võitlus oli üheks osaks töölisklassi võitlusest. Nagu legaalne revolutsiooniline töölisajakirjandus nii ka mitmesugused tööliste ja haritlaste kultuurhariduslikud ühingud pidasid oma tegevuses üheks tähtsaks ülesandeks töötajate vabastamist kiriku ja usu mõju alt.

Pahempoolsete ametiühingute initsiatiivil loodi 1931.aasta algul töötajate klassiteadvuse ja haridusliku taseme tõstmiseks Tööliste Kultuur-Hariduslik Ühing. Ühingul olid osakonnad Tallinnas, Pärnus, Valgas, Tapal ja mujal. Kultuur-Haridusliku Ühingu juurde loodi rida ringe.

Kõige edukamalt töötas usuvastane ring. Usuvastase ringi sihi ja tegevuskava kohta kirjutatakse "Meie Võitluse Ajas": "1.Vähemalt üks kord nädalas oleks ringi töökoosolek. Keegi kõneleb sellisel koosolekul mingisuguse usuvastase küsimuse üle. Ettekandele järgnevad läbirääkimised.

2.Suuremaid rahvakoosolekuid on kavatsus vähemalt üks kord kuus korraldada. Nende koosolekute kaudu on võimalik usuvastast propagandat laiemaisse hulkadesse kanda.

3.Ususeltsides tahetakse käia usuvastast selgitustööd tegemas, kus selleks võimalusi on. Tihti on ususeltsis võimalik läbirääkimistel sõna võtta.

4.On kavatsus usuvastaseid kursusi korraldada. Nimelt sel teel tahetakse usuvastaseks selgitus- ja agitatsioonitööks tegelasi valmistada."¹

Usuvastane ring korraldas antireligioosseid loenguid, vestlusi, anti välja ateistlikke teoseid ja usuvastaseid lendlehti. Ringi liikmed olid tihedais sidemeis Nõukogude

¹ "Meie Võitluse Aeg" 13.veebr. 1932, nr.2.

Liidu ateistlike organisatsioonidega, kellelt telliti ajakirja "Bezbožnik", "Antireligioznik" jt.¹

Kristlike pühade puhul andis usuvastane ring välja tuhandetes eksemplarides ateistlikke lendlehti. Nii levitati 1932. ja 1933.aasta kevadel ülestõusmispühade tõelist olemust paljastavaid lendlehti, milles kutsuti töörahvast üles aktiivsele usu- ja kirikuvastasele võitlusele. 1933. aastal väljaantud lendleht lõppes:

"Ärka üles, sa usulisse unne suikunud rahvas, pööra selg ja vaata põlgtusega oma pimestajatele, petjatele, "õpetajatele". Naelutame nad ajaloo häbiposti, et nad ei julgeks rahva hulgas liikuda.

Koondume ühisväerinda usuvastaste- ja töölisorganisatsiooni, kui tõeliste inimõiguste ja vabaduse eest võitlejate ümber ja lööme tagasi igasugu usulise ja tagurluse pealetungi. Asutame kõikjal usuvastaseid rakukesi, levitame kirjandust, teeme selgitustööd ja astume vastu organiseeritult kui ka üksikult igal pool, kus usulist pimestamist märkame. Usuvastane võitlus saagu massiliseks. Maha loidus ja ükskõiksus, mis viib hävinemisele. Elagu ühisväerind ja töörahva ülestõusmine!"²

See lendleht konfiskeeriti 12.aprillil politsei poolt.³

1932.aasta jõulude puhul saadeti laiali jõulupühade tõelist olemust paljastavaid lendlehti 2500 eksemplaris.

Pealkirja all "Maha jõulud!" kirjutatakse lendlehes:

¹ O.Elango, Tõe ja teadmiste poole, "Rahva Hää" 4.nov.1960, nr.262.

² ORKA, f.949, nim.1, s.-ü. 78, l.157.

³ "Teine Tööliste võitlus" 15.apr.1933, nr.13(15).

"...Papid...möirgavad...kõikjal kantslitest: "Au olgu Jumalale kõrges, rahu maa peal ja inimestest hea meel". See tähendab: austa vereimejat isandat, kurnajat, parasiiti ..., kes sind puupaljaks röövinud, sinu töövaevast kriiskab ja praalib...

Ära nõua omale ühesugust õigust, s.o. ära hakka "mäs-sama", rahu olgu maa peal selleks, et isandad võiksid rahulikult ikka edasi sinu töövaeva kallal nosida ja pidutseda, siis on neil "inimestest hea meel"...

Ajal, kus kõikjal puudus ja viletsus, raisatakse kümned tuhanded süütud kuusekesed kahjulikuks otstarbeks. See on suurim ülekohus. Jätkuse ja põlgtusega vaatab töörahvas sellele tembutamisele. Ta ei tunnista kodanluse ja pappide jõuluid, praalimise ja pidutsemise päevi, vaid võitleb ja võidab omale kord kätte

t ö ö r a h v a p ü h a d!

Siis

TÖÖLINE ON AU SEES,

JA JUMALAD ON JALGE EES!

Selleks

M A H A kodanluse ja pappide pidutsemise päevad - jõulud."¹

Usuvastane ring korraldas ka ilmalikke jumalateenistusi nii kiriklikel pühadel kui ka teistel päevadel. Nii organiseeriti ilmalikke kirikuid 1929.aastal Viljandis ja Pärnus ning 1932.aastal Suure-Kõpus.

¹ ENSV ORKA, f.949, nim.1, s.-ü.78, l.212.

Töölise Kultuur-Haridusliku Ühingu usuvastane ring andis välja oma häälekandjat "Usk ja Tõde". See oli spetsiaalne ateistlik ajakiri, mida ilmus 4 numbrit (viimane oli kaksiknumber 4/5).¹

Ajakiri alustas süstemaatilist võitlust religiooni vastu, rõhutades otseselt, et võitluses usu vastu tasandame teed sotsialismile. "Usk ja Tõde" peab tungima töölisklassi ridadesse ja selgitama usu kahjulikkust tööliskonnale, sest usk on kapitalistide võimas tööriist, mis teeb pehmeks ja taltsaks tööliste selgroot ja sunnib neid kummardama isandate ees näljapennide eest."²

1933.aasta aprilli lõpul sulges kodanlik vägivaldavalitsus Töölise Kultuur-Haridusliku Ühingu, lootes, et lämmatab sellega töötajate klassiteadvuse ja üldise haridusliku taseme tõstmise, samuti ateismi propageerimise.

1931.aasta sügisel asutas grupp A. Audovaga ühenduses olevaid haritlasi ning töölisi Tartus Töölise Esperanto- ja Kultuuriühingu. Esperanto õppimise sildi all hakkas ühing aktiivselt tegelema marksismi propageerimisega. Tal oli otsene side illegaalse kommunistliku parteiga. Viljakat tööd tegid siin kommunistid Arnold Kriiseman, Oskar Cher ja Eduard Vassil.³

Ühingu liikmed pidasid loenguid ajaloolisest materialismist ja sotsialistlikust ülesehitustööst Nõukogude Liidus. Esperanto ühingu üheks tähtsaks ülesandeks oli ateist-

¹ "Usk ja Tõde", Usuvastane kuukiri, veebr.-juuni 1932, nr.1-4/5.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.3.

³ Ülevaade..., lk.228.

lik töö tööliste ja haritlaste ridades. Korraldati koosolekuid usuküsimustes ja anti välja usuvastaseid seinalehti. Nii peeti 29.novembril 1931 töölistmajas referaatkoosolek, kus A.Pöder esines ettekandega "Jumala mõiste Tolstoi järgi". Anti välja ka usuküsimusi käsitlev seinaleht.¹

Ettekanded Esperanto- ja Kultuuriühingus omandasid terava poliitilise tooni. Sellepärast areteeriti 1933.aastamais rida aktiivseid ühingu liikmeid ja juuni algul suleti ühing sisekaitseülema otsusega.

Legaalsete revolutsioonilise töölisajakirjanduse väljaandmine ja töölisorganisatsioonide tegevus oli aastail 1926-1933 äärmiselt raske. Hoolimata rasketest tingimustest võitlesid klassiteadlikud töölised Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel julgelt religiooni vastu kasutades selleks nii legaalset revolutsioonilist töölisajakirjandust kui ka mitmesuguseid töölis- ja kultuurhariduslikke organisatsioone.

¹ ENSV RAKA, f.2121, nim.119, s.-ü.147, l. 1141.

II peatükk

RELIGIOONI OLEMUSE, AJALOO JA KLASSIISELOOMU PALJASTAMINE

Et avada usklike silmad kiriku ja vaimulikkonna tõeliste eesmärkide suhtes kodanlikus ühiskonnas, selgitas Eestimaa Kommunistlik Partei legaalses töölisajakirjanduses artiklite, korrespondentside, sõnumite ja satiiri kaudu töörahvale usu olemust, näitas selle tekkimist ja rõhutas, et kiriku peamiseks funktsiooniks on kapitalistliku eksploateerimise kaitsmine ja õigustamine ning töörahva orjuses hoidmine.

Religiooni olemust ning tema tekkimise ja eksisteerimise peamisi allikaid iseloomustades andis F.Engels religioonile järgmise definitsiooni: "...Igasugune religioon pole ju midagi muud kui fantastiline peegeldus inimeste peades neist välisjõududest, mis valitsevad inimesi nende igapäevases elus, peegeldus, milles maised jõud omandavad ülimate jõudude vormi."¹

Sellest seisukohast lähtub ka ajakiri "Usk ja Tõde" kui ta avaldab kirjutise "Usu sisu ja arenemine": "Inimene usub, et üleloomulikud jõud igal sammul võtavad osa inimese elust ja teevad inimesele head või halba."² Põhjalikult käsitletakse usu olemust Narva töölislehes "Pravda", kus

¹ F.Engels, Anti-Dühring, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1951, lk.279.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.6.

trükitakse ära J. Jaroslavski artikkel "Mis on usk?". "Usk on veendumus selles, et peale nähtava maailma, mis on kättesaadav inimeste tähelepanekutele, kontrollile ja kogemustele, on olemas teine, üleloomulik maailm... Usklik inimene arvab, et see üleloomulik maailm võib omal soovil määrata inimese saatust... Kõik toimub jumala tahte järgi. Usklikud usuvad, et on olemas kõikvõimas ja kõike teadev jumal..., et elu siin maapeal on ettevalmistus teiseks eluks, mis kestab igavesti paradisis... Peale selle usub suurem osa usklikke..., et peale jumala on olemas veel vanakuri, kurat, saatan, kes on samuti vägevad, nii vägevad, et nendega võitlevad jumal ja kogu taevavägi juba tuhandeid aastaid," kirjutatakse ajalehes.¹

Teoloogid veenavad, et usk jumalasse on inimkonna "kaasasündinud" idee, et ta tekkis koos inimsoo tekkimisega, on väljajuurimatu ja ta jääb igavesti eksisteerima. Kuna töölised tihtipeale ei olnud teadlikud usu ajaloolisest arenemisest, seadsid kommunistid ja klassiteadlikud töölised ülesande revolutsioonilise töölisajakirjanduse kaudu selgitada usu tekkimist. See ülesanne täideti mitmete kirjutustega.

Ajakirjas "Võitlusrinne" näidatakse, et usk tekkis teaduse andmeil inimühiskonna teatud arenguastmel. Usk tekkis siis kui täielikult looduse võimule allutatud inimene ei osanud ühtesid või teisi looduse ja ühiskonna nähtusi

¹

"Tõpabga" 15. aprillil 1933, nr. 2.

õigesti seletada ja hakkasid neid kujutama üleloomulike jõudude vahelesegamisena. Usk tekkis esialgu hirmust kohutavate ja arusaamatute loodusnähtuste ees.¹

Inimese ja tema teadvuse varastel arenemisstaadiumidel oli tegelikkuse tunnetamise protsess veel algastmel. Inimene oli jõuetu ja abitu stiihiliste loodusjõudude ees, kuna tootlikud jõud olid väga vähe arenenud. Alles hiljem, klassiühiskonna kujunedes ilmuvad sellised religiooni allikad, nagu inimeste abitus klassirõhumise ja ekspluateerimise ees, siis näib sotsiaalne rõhumine valitsevat samasuguse loodusliku paratamatusega, nagu loodusjõud ise.

Usu ajaloo probleeme valgustatakse põhjalikult ajakirjas "Usk ja Tõde". Kirjutises "Usu sisu ja arenemine" tuuakse välja, et esmalt kujunes välja animism. "Inimestele esines terve maailm vaid vaimude pesana. Nende arvates pole maailmas asja: ei kivi, puud, mäge, jõge, järve ega rohkõrtki, millel poleks oma vaimu. Nendest vaimudest on arenenud välja tugevamad vaimud - jumalad, kellest üht sagedasti peetakse kõige vägevamaks - peajumalaks. Niisugune oli ka vanade eestlaste usk enne ristiusu tulekut."²

Teisalt loeme: "Ürg- ja patriarhaalühiskonnas, kus tehnika oli väga toores ja primitiivne - jumalad olid samuti primitiivsed ja toored. Nad olid loomad, poolloomad-poolinimesed, kunstlikult tehtud inimsarnased ebajumalad.

¹ "Võitlusrinne", 1933, nr.2, lk.5.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.6.

Kuna tolle aja ühiskonna liikmed töötasid ise, elasid ka jumalad maa peal nende juures...Orjanduslikus korras, kus orjapidajate klass eraldub tootmisest, olid ka jumalad osaliselt maapealt ära...Feodaalkorras said jumalad juba taevaelanikeks. Kui aga areneb tehnika, ilmub teleskoop, inimene võib kindlaks teha, et pilvedel, planeetidel, üldse taevas pole jumalaid, siis inimene teeb jumala vaimuks. Kapital ilmub, ta tungib kõikjale, et alistada oma mõjule kogu maa-kerä. Kapitalismi ajajärgul areneb ja tugevneb ühiskonnas kõikjal oleva jumala vaimu idee."¹

Artiklis "Muinaslooline kristus ja ta eelkäijad" näidatakse, et paljudel rahvastel olid väga tihti ühetaolised usud. Ühed rahvad võtsid teistelt jumalatelood omaks ja muutsid need oma aja ja valitsevate usuvaadete kohaselt ümber. Sajad ja tuhanded aastad ammu enne ristiusu tekkimist olid egiptlastel, hindudel, pärslastel, hiinlastel, juutidel, assüürlastel, kreeklastel ja paljudel teistel rahvastel muinaslood jumalatest, mis sisaldasid kõike seda, mis hiljem ristiusu kirjanikud kirjutasid evangeeliumides Jeesuse Kristuse sündimisest, elust, surmast, ülestõusmisest ja õpetusest.²

Ammendavalt käsitatakse ristiusu tekkimise probleeme³, selgitades, et ristiusk ei ole taevast maa peale tulnud, ta ei ole lihtsalt astunud endiste uskude asemele,

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk. 5-6.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.2, lk.5.

³ Artiklis "Ristiusu algusest" ("Usk ja Tõde", 1932, nr.2, lk.11-12), "Armulaua kombe päritolu" ("Usk ja Tõde", 1932, nr.1-3, nr.1, lk.16, nr.2, lk.15-18, nr.3, lk.12-15) jm.

vaid arenes varasematest uskumustest. Need vanad paganausud, millest ristiusk välja kasvas, ulatuvad oma ajalooa metslaste religiooni.

Pikas, kaht ajakirjanumbrit läbivas võrdlustabelis kõrvaltatakse ristiusu "maailma lunastajat" teiste lunastajatega, kes elasid enne ja pärast ristiusku.¹

Kõikides neis kirjutustes viiakse lugeja järeldusele, et tõelise kristuse olemasolu oletamiseks pole mingit alust.

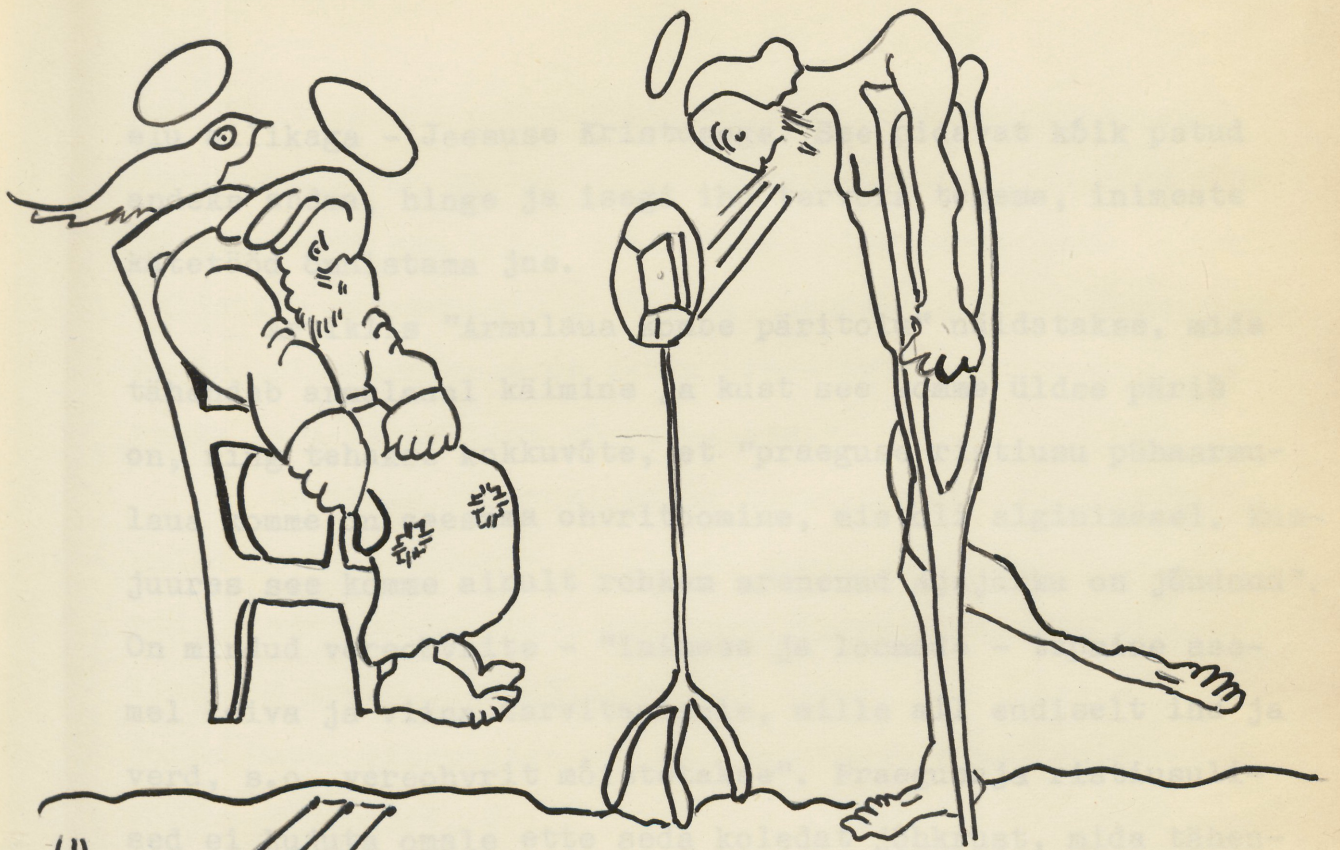
Paljastatakse ka kiriku üks põhidogmasid - püha kolmainus. "Usu ajalugu tunnistab, et paljudes uskudes on kolm jumalat. Siin pole mingit salapärasust, see on niisama inimeste loodud, nagu kõik teisedki jumalad usuõpetuses."² Artikli illustreerimiseks tuuakse ajakirja tagakaanel karikatuur "Püha kolmainus juhib oma sulaseid maa pääl". (Vaata lk. 34.)

Ajakiri "Usk ja Tõde" selgitab, et paljud ristiusu kombetalitused on samuti pärit teistest uskudest.

Armulaua talitust peavad kõik ristiusulised üheks kõige suuremaks ja pühamaks kirikutalituseks, mis kõigist teistest kiriku ja usukommetest kõrgemal peab seisma, Armulaua olevat, nagu kirik seletab, kristus ise oma viimasel minutil enne kannatusele ja surma minekut sisse seadnud, ning käskinud seda alati tema mälestuseks teha. Armulaua kaudu ühinevad usklikud kristuse ihu ja vere läbi igavesti

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.2, lk.5-9 ja nr.3, lk.9-10.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk.11-12.

elu allikaga - Jeesuse Kristusega. See pidavat kõik patud andeks andma, hinge ja isegi ihu terveks tegema, inimeste kätetööd õnnistama jne.

Artiklis "Armulaua kombe päritolu" näidatakse, mida tähendab armulaual käimine ja kust see komme üldse pärit on, ning tehakse kokkuvõtte, et "praeguse ristiusu pühaarmulaua komme on seesama ohvritoomine, mis oli alginimesel, kusjuures see komme ainult rohkem arenenud ajajärku on jõudnud". On mindud vereohvrite - "inimese ja loomade - tapmise asemel leiva ja viina tarvitamisele, mille all endiselt ihu ja verd, s.o. vereohvrit mõistetakse". Praegusaja ristiusulised ei kujuta omale ette seda koledat jõhkrust, mida tähendab armulaua talitus oma ajaloolistes värvides.¹

Mitmetes kirjutustes kummutatakse hauataguse elu müüte. Artiklis "Juutide taeva elanikud"² ja "Islami taevast ja põrgust"³ näidatakse, millisena kujutavad juutide ja islami usk taevast ja põrgust. Maalitakse kohutav pilt jumala kõikvõimsusest ja karmusest.

Joonealuses "Jumal - suurim ja julmim roimar, keda tunneme kirjanduses" iseloomustatakse piibli jumalat kui kättetasujat, verejanulist, piinade ihkajat, läbi ja läbi kurja ning roimarlikku.⁴

Lugejale tehakse selgeks, et kõike neid müüte taevast, põrgust ja kristusest on vaja jumalameestele rahvahulkade vaoshoidmiseks. Ajakirjas "Usk ja Tõde" rõhutatakse

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk.11-12.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.4/5, lk.5-8.

³ Sealsamas, lk.9-12.

⁴ "Meie Võitluse Aeg" 11.juuni 1932, nr.17.

se: "Meie päevil pappe tegelikult ei huvitagi igasugused peensused põrgu juures. Pappi huvitab vaid rahva hirm põrgu ees, sest see hoiab nii mõndagi inimest pappide ja kapitalistide sõnakuulmises. Tõesti, pappidel, kelle ülesandeks peale leivateenimise on rahva pimestamine ja petmine, on raske läbi saada ilma põrguluuleta."¹

Artiklis "Evangelistide tunnistused" näidatakse kui valed on kirikumeeste jutud, et apostlid ja kristuse järgijad on kirjutanud pühad raamatud. Piiblis olevaid evangeeliume on kokku seadnud suur hulk pappe, kes evangeeliumi jutte ümber kirjutades või suusõnaliselt edasi andes neid pidevalt muutsid. Selle järelduse aluseks on evangeeliumid ise, mis üksteisele vastu räägivad. Ei lähe kokku evangeeliumi jutud jeesuse sündimisest, tema põlvnemisest jne. Need ei vasta ka ajaloolistele faktidele.²

Kõikidest neist artikleist jääb kõlama mõte: jumala olemasolu eeldamiseks pole mingit alust. Iga usk käsib uskuda pimedast peast, mitte arutada ega vaielda, käsib uskuda seda, mis on ilma igasuguse mõtteta.

x x
 x

Pearõhk religioonivastases võitluses asetati Eesti legaalses töölisajakirjanduses õigustatult usu klassiiseloomu paljastamisele, lähtudes seisukohast, et usu sotsiaalsed juured peituvad ühiskonna majanduslikus ja ühiskondlikus korras. Kapitalistlikus ühiskonnas on nendeks juurteks

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.4/5, lk.13.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.9-15.

kapitali võimutsemine, töörahva kapitalistlik ekspluateerimine, kapitalistliku tootmise anarhilisus ja majanduse arenemise stiihilisus, kriisid ja vaesus, tööpuudus, töörahva hulkade kindlusetus homse päeva suhtes, vaimupimedus.

V.I.Lenin kirjutab: "Töötavate hulkade sotsiaalne mahasurutus, nende näilisel täielik abitus kapitalismi pimedate jõudude ees, kapitalismi, mis iga päev ja iga tund põhjustab kõige hirksamaid kannatusi, kõige metsikuid piinu lihtsatele tööinimestele, tuhat korda rohkem kui iga sugused erakordsed sündmused, nagu sõjad, maavärisemised jne. - selles ongi religiooni kõige sügavam juur tänapäeval."¹

Lähtudes Lenini tööst "Töölispartei suhtumisest religiooni" avaldati "Töölise Kiires" artikkel "Proletariaat ja religioon", milles avatakse usu sotsiaalsed juured kapitalistlikus ühiskonnas: "Kogu kapitalistlik ühiskond on ehitatud hiiglale, ekspluateeritud tööliklassile, kõrvuti kaputäie inimestele, kes kuuluvad...kapitalistide klassi... Vabad töölised töötavad kogu oma eluaeg kapitalistide rikastamiseks." Edasi näidatakse, et usu klassialuseks kodanlikus ühiskonnas on töörahva ränk sotsiaalne rõhumine, ühe inimese ekspluateerimine teise poolt. "Usk - religioon - on üks tegureist ja üks tähtsaim tegur, mis piiritleb ja rõhub vaimu, lamades kõikjal rahvahulkadel painajana." Jõuetu võitlus ekspluataatoritega "sünnitab...kujutelma hauatagusest ehk tulevases elust... Neid, kes kogu eluaeg töö-

¹ V.I.Lenin, Teosed, 15.kd., lk. 372., Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1953, ←

tavad ja vaevlevad, õpetab usk alandlikkusele ja kannatamisele maapealses elus, lohutades neid lootusega taevastest hüvedest...Religioon on mürk rahvale. Religioon - on liikvaimlikke viinu, milles uputavad kapitalismi orjad endi inimväärtused, endi parimad ja inimlikumad nõuded elu suhtes."¹

Eriti tabavalt paljastatakse usu klassiolemust töölisajalehes "Punane Kiir": "...Ja, sina, sulane! Sulle ütleb nüüd ristiusk niiviisi: "Tee tööd palehigis, ole piskuga rahul, orja heameelega, sest sinu palk on suur taevas"...Kui sina siin "viimane peaksid olema, - orjem ori - , siis saad sa "seal" esimeseks...Sellepärast jäta maha ja ära himusta, mis on maine..." Kirjutus lõpeb veenmisega: "Tee lahti silmad, sa rõhutud hing! Vaata, seda usku on tõsiselt ainult sinule "tarvis". Sulle pakutakse teda kui äädikat valu kergenduseks...Usk on olnud ikka valitsusvõimu paremaks käeks tööliklassi orjastamisel."²

"Töölised, Edasi!" püüab lahendada küsimust: kuidas saab religioon kurnamise abinõuks, kuidas on see võimalik? Pole ju usk leivatükk ega räime raasuke, mille järele tööinimene peab jooksuma. Ajalehes tuuakse välja, et usul on kaks külge: objektiivne või ühiskondlik-klassiline pale, mis seisab kurnamise õigustamise ja subjektiivne, mis tekitab maailma tunnetamise protsessis. Inimene satub kokku mõne nähtusega looduses või ühiskondlikus elus ja kui pole

¹ "Tööliste Kiir" 6.aug.1927, nr.5.

² "Punane Kiir" 29.okt.1927, nr.1(38).

käepärast rahuldavat teaduslikku selgust, ning samas on "papp oma lihtsamatest lihtsama lahendusega: "kõik on jumalast loodud"... omandab inimene niimoodi omale ilmavaateks usu, kuni see viimane ühes lubadusega maapealset viletsust tasuta "taevarõõmudega" tõrjub välja vaatest pea-aegu viimseni kogemuste mõju...Usuvastane peab uskuja viima arusaamisele, et uskumine polegi süütu asi, vaid et see on juba suure kuriteo - kurnamise võimaldamise - algus."¹

Kõige enam on usu köidikus naised. Kapitalistlikus ühiskonnas kannatavad nad meestega võrreldes tunduvalt rängemat ekspluateerimist. Kodanlikus Eestis maksti naistele tavaliselt madalamat palka kui meestele. Naistele ei võimaldatud raseduse ja sünnituse puhul enamikel juhtudel tasulist puhkust ega ehitatud küllaldaselt arvu sünnitusmaju ja naiste nõuandlaid.

Selleks, et õigustada naiste ekspluateerimist ja naisi mõjutada, rääkisid papid kirikukantslist, et naise saatus on määratud jumalast, naine olevat loodud mehe jaoks. Ta olevat nii kehaliste kui vaimsete võimete poolest palju madalam mehest. Sellepärast selle viletsa olendi elumõtteks pidi olema kirik, lapsed ja köök.

Ajakiri "Usk ja Tõde" selgitab naistele nende olukorda, näitab, kui halvasti suhtub usk naisesse ja miks. Artiklist "Usk ja naine" loeme: "Kõikide uskude vaimulikud...jutlustavad, et jumal lõi naise oma tahtmise järgi,

¹ "Töölised, Edasi!" 19.okt.1929, nr.5.

seepärast naine ärgu nurisegu. Siin usk alandades naist ainult täiendab kapitalisti-ekspluataatori osa. Ja peab ütlema, et selle osaga on saadud hakkama küllaltki hästi. Piibli muinaslugude järgi naine osutub süüdlaseks väljaajamisel paradiisist, osutub süüdlaseks kõigis hädades ja viletsustes...Naine olevat mingi patuelukas...Tertulian, kuulnud kirikuisa ütleb, et naine peaks olema kõige viletsamas olukorras, peaks käima silmad maas ning tundma alati patukoormat, millesse ta on viinud kogu inimsoo. Püha Antoonius õpetas, et naisterahvast nähes ärge arvake, et teie ees seisab inimene, vaid see on saatan, sest naise hääl on kui mao susisemine. Veel nimetatakse naist katkuks, mis on hukatuks kogu inimsoole..." Edasi näidatakse, millises alandavas olukorras on idamaa naised, juudiusu naised, jne.

Vaatamata sellele, et usk suhtub naisesse kõige vaenulikumalt, on naised ometi hoopis usklikumad kui mehed. "See on ka arusaadav," öeldakse artiklis, "sest usk on leidnud pinna eelkõige seal, kus valitseb orjus ja viletsus. Naine pole saanud võimalusi arenguks. Pole ime kui ta oma raskes elus otsib troosti usuronkade juures. Pappide ülesandeks on aga igati kaasa aidata ekspluateerijate võimu hoidmisel."¹

Ja sellega, et usk naist halvustab püüab ta naisel luua alaväärsuse tunnet, mis veelgi rohkem teda kirikuga seob. Orjastajate jumalasõna all kasvatab aga ema lapsi ja avaldab teatud mõju ka mehe peale. Tõestatakse, et kirik

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.7.

kasutab usu mõju eelkõige naisesse ja tema kaudu tervele perekonnale.¹

Kõikidest kurnatutest on kõige vähem usu köidikus tööstusproletariaat. Toetudes V.I.Lenini artiklile "Sotsialism ja usk" selgitatakse ajalehes "Töölised, Edasi!", millest see tuleb, et linnatööline on esimesena vabanenud usu köidikuist: "Meie aja klassiteadlik tööline on suurtööstuses, kultuurilises linnaelus kasvatatud ja sellepärast ta heidab enesest põlglikult eemale usulised eelarvamised: proletariaat jätab taeva pappidele ja kodanluse õuepenidele, kuid enesele püüab ta siin maa peal paremat elu luua." Proletariaat sai ususalgajaks sellepärast, et ta sai aru, millele põhineb töörahva kurnamine. "Kui jõuetus oma kurnajate ees sünnitab töörahvas usu jumalasse, siis viib klassivõitlus ja selle tugevnemine ning tööliste üksmeelne võitlus oma õiguste eest kurnajate vastu tööliklassi usu salgamisele...Klassivõitlus näitas proletariaadile, et viletsus kui jumala karistus on töörahva nõrkus, aga mitte nuhtlemine pattude pärast. Mida rohkem tööliklass organiseerusid, oma enda jõudu hakkasid märkama, seda enam langes usk kõikvõimsasse olevusse."²

Samast ajalehenumbri loeme, et mitte ainult varanduseta kihid ei otsi abi jumalalt, vaid ka paljud väikeomanikud. Näidatakse, mis hoiab väikekodanlust usuköidikus. Väikeomanikud "ei tunne ühiskondliku arenemise seadusi, nad

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.7.

² "Töölised, Edasi!" 12.okt.1929, nr.4.

värisevad oma väikese eraomanduse pärast... Väikeomanikele tuleb näidata ühiskondliku arenemise paratamatu tee, et nad ei läheks otsima kaitset ühiskondlike muudatuste - revolutsioonide - vastu usu juurest".¹

Usklikke töölisi on kerge kurnata, sest usk õpetab sõnakuulmisele. Töölisajalehes "Meie Edasi" avaldatud artiklis "Usk noorsoo kasvatamise tegurina" rõhutati, miks valitsev kodanlus igati toetab vaimulike poliitilise partei - Kristliku Rahvaerakonna - taotlusi muuta usuõpetus kõigile õpilastele sunduslikuks õppeaineks. "Valitsevale klassile on usk alati olnud tõhusaks abinõuks töötava rahva orjastamisel... Mida enam usklikke noori, seda enam sõnakuulelikke orje kodanlusel."²

20-aastail kujunes Eesti luteri kirikus välja kolm voolu: kiriklik-konfessionaalne, ortodoksaalne ja protestantlik modernism. Kodanlus oli mitmesuguste usuvoolude olemasolust otseselt huvitatud. Ta sai niimoodi erinevate rahvakihtide mõjutamiseks kasutada erinevaid usuvarjundeid. Protestantlik modernism oli määratud haritlaskonna, õppiva noorsoo, töölisklassi ja üldse selliste inimeste püüdmiseks, kes piibli dogmaatikat pimesi ei uskunud. Seevastu traditsioonilise ortodoksaalse luterlusega tumestati vähese haridusega inimeste, eeskätt külaelanikkonna teadvust. Nn. kirik-

¹ "Töölised, Edasi!" 12.okt.1929, nr.4.

² "Meie Edasi" 24.aug.1929, nr.3.

lik-konfessionaalne suund aga püüdis leida keskteed - säilitada kõik piibli dogmad ning samal ajal kuidagi arvestada ka teaduse saavutusi.

Need voolud nägelesid omavahel. Kodanlus kasutas seda nägelemist ja selle ümber tekkinud kõmu töörahva tähelepanu kõrvalejuhtimiseks teravatelt sotsiaalsetelt vastuoludelt, mis lõhestasid kapitalistlikku Eestit. Kuid kodanlus nägi, et liberaalitsemisega ta kaugemale ei jõua ja 1930.-1931.aastast alates hakkab avalikult toetama konservatiivset ortodoksaalset suunda.

Ajakirjenduses vaadati seda usuvoolude omavahelist võitlust kui veiderdust. Ka revolutsioonilises töölisajakirjanduses kajastusid need küsimused. Reas kirjutistes, nagu "Hirm ühendab"¹, "Jumalale viisud jalga"², "Kodanluse vaimline pankrott"³, "Õllekannudega protestantism"⁴ jt. kõneldakse, et moodne aeg nõuab pappidelt moodsaid abinõusid rahva petmiseks ja räägitakse kirikumeeste omavahelistest näaklemistest. Usuvoolude tõelist sisu ja eesmärke aga avada ei suudetud.

Eestis pimestas rahvast usulise ideoloogiaga valitseva kodanluse klassihuvides veel 13 usulahku: babtistid, adventistid, nelipühilased, päästearmeelased, metodistid jt. Lahkusu esindajad kuulutasid, et nende usk on see kõige õigem, kõige progressiivsem. Tegelikult propageerisid nad sa-

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.4/5, lk.1.

² "Edasi", 6.okt.1928, nr.6.

³ "Meie Võitluse Aeg" 27.veebr.1932, nr.4.

⁴ "Edasi" 10.nov.1928, nr.11.

masuguseid marureaktsioonilisi ja ebateaduslikke vaateid, nagu luteriusu, kreeka- ja rooma-katoliku kiriku vaimulikudki. Kõik lahkusud olid tihedalt seotud valitseva kodanlusega, tema kõige reaktsioonilisemate ringkondadega.

Mitmetes kirjutustes räägitakse ususektide tegevusest. "Usuhullustajad Järvamaal"¹, "Kumb oli? Pälvevend või kurat?"², "Kahe isanda teenijad"³ näidatakse, milliseid äärmuslikke vorme usk võtab, kuid hoolimata usu vormidest on nende olemus üks.

Kirikumehed teevad näo, nagu mõtleksid nad tööliste ainelise olukorra parandamisele ning võitleksid töörahva viletsuse vastu. Usumeeste "hoolitsuse" kohta oma usklike eest toob ilmeka näite ajakiri "Usk ja Tõde" artikliga "Palveta-ge!".

Maailm vaevles kapitalistliku ületootmiskriisi pih-tide vahel. Töölised nälgisid koos perekondadega. Samal ajal paavst Pius XI saatis 2.oktoobril 1931 läkituse oma käsilastele, milles ta kõneles kolmest tähtsamast päevaküsimusest: majanduskriisi teravnemisest, töötute hulkade viletsast olukorrast ja relvastuse suurendamise püüdest. Püha isa tunnistas läkituses, et töölisklassi olukord kapitalistlikes maades on eriti raske. Ta rääkis pidevast ja hirmsast tööpuuduse suurenemisest, sellest, et lähenev talv toob kuulmatuid kannatusi ja puudusi vaestele ja "eriti hapratele lastele".

¹ "Tööliste Kiir" 16.juuli 1927, nr.2.

² "Kiir" 30. apr.1927, nr.16.

³ "Teine Tööliste Võitlus" 4.märts 1933, nr.8(10).

Artiklis näidatakse, mida siis soovitas too katoliiku usu esivaimulik: "Ta ei soovitanud suurendada abiandmist töötule, võtta vaeseid lapsi riiklikule ülalpidamisele, luua abistamise fonde tööpuuduse all kannatajaile.

Ei, paavst tõi esile hoopis teisi ettepanekuid. Soovitas organiseerida annetuste kogumist. Ärgu siis töötud nurisegu - inglid aitavad ja rikkad, kes korteriüüri tasumise tähtaja möödumisel heitsid töölisi tänavale, nüüd annavad neile leiba, kehakatet ja peavarju."

Veenvalt tuuakse välja usu klassiolemus:

"Paavst teadis väga hästi, et taevased kaitsjad siin ei aita ja on vaja vaid petta töötavaid usklikke. Miks mitte öelda läkituses suuri sõnu pankiiride ja vabrikantide halastusest.

Tegelikult paavst kardab, et töölised võivad astuda revolutsiooni teele. Sellepärast on vaja panna töötajad põlvili ja sundida neid palvetama ja veenda, et hädad ja kannatused pole tingitud kapitalismist, vaid selline on jumala tahe, jääb üle vaid palvetada, et jumal lühendaks kannatuste aega."

Artikkel lõpeb: "Kes on siis nii vihastanud jumalat, et nüüd kannatavad miljonid lapsed. Nähtavasti mitte kapitalistid, sest nende elu pole halb ka valju kriisi ajajärgul. Nähtavasti on süüdi ikkagi töölised. Katke siis end "saks-te" kaltsudega ja palvetage! Palvetage! Vahest inglid aitavad."¹

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.5.

"Missugust elu peab tööline elama, et ta pappide "priisõiduga" "taevasse" pääseks", esitab lugejaile küsimuse "Meie Edasi". Ja vastab: "Usk käseb enese "leivavane- maid" (ehk kurnajaid) austada, teenida, tema sõna kuulata. Ja kui siis "leivavanem" sulle mõne "tupitsa" vastu vahti- mist teeb, siis ei tohi sa mitte koera viisi kiunuma haka- ta, vaid pead veel teiseigi pale ette pöörama, et "õiguse- armastaja" isand ka sinna enese "püha" käega ühe "knähvaku" võiks anda. Tööline! Ole lahke! Kannata vaikselt, kui kur- naja sind peksab ja armastama pead teda veel pealegi!...Rää- gitakse kiriku kantslist rahvale ilusaid sõnu ligemise ar- mastusest ja vendlusest, kästakse jumalat paluda, sest ai- nult siis pidavat sinu käsi hästi käima, kui sa usklik oled."¹

Mitmed artiklid veenavad töolist-lugejat, et vaen- lase armastamist jutlustatakse vaid kodanluse klassihuvides, mille kaudu püütakse vaos hoida töötavat rahvast. Näidatakse, kuidas kirik hoiatab igasuguse vastupanu eest: "Iga hing heitku ennast ülemate alla, sest ülemad on jumalast seatud. Kes nüüd ülemate vastu paneb, see paneb jumala seadmiste vas- tu, aga kes vastu panevad, need saadavad nuhtlust iseeneste peale, sest ta ei kanna mõõka ilmaasjata, sest ta on jumala teener, kättemaksja...Sulased kuulgu mitte ükspäinis heade, vaid ka tigedate isandate sõna."²

Artiklist "Miks võitleme usu vastu?" loeme: "Nagu 20.sajandi pilkeks kuulutab papp kantslist: ära oma isan-

¹ "Meie Edasi" 17.aug.1929, nr.2.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.2, lk.11.

Niisuguse kaanekujundusega ilmus ajakirja "Usk ja Tõde"
esimene ja teine number.

daid põlga ega vihasta, vaid meie mureks on, et me neid austame, nende sõna kuuleme ja neid armsaks ja kalliks peame." Siinjuures rõhutatakse: "Milline mõnitamine: oma isandat, kes sind ekspluateerib, ära vihasta, vaid pea kalliks."¹

Artiklid lõpevad üleskutsetega mitte uskuda jumala-meeste jutte: "Tunnistame maailma hädad kapitalistliku majanduse süsteemi süüks, aga mitte jumala saadetud hädadeks. Töörahas peab vabanema kapitalistide poolt pealesunnitud jumalaist."² "Tööline! Ära jää nende mustakuumeeste ilusaid sõnu "taevariigi" ja "paradiisi" kohta uskuma, sest töölise paradiis on ainult maa peal, ja selle "taevariigi" peame meie ühisel võitlusel võitma."³

Kirik kasutas mitmesuguseid taktikalisi võtteid usu propageerimiseks ja süvendamiseks rahvahulkades. Üheks relvaks religiooni levitamisel oli kodanlikus Eestis ka kino. Pealkirja all "Kino pappide käsilane" räägitakse sellest, et Ameerika filmiühingud on agarad produtseerima usulise sisuga filme. Paljusid neist linastati ka Tallinnas, nagu "Kümme käsku", "Kuningate kuningas", "Kristuse surm", "Jeesuse elu, kannatus ja surm", "Noa laev", "Juudarahva kuningas" jne. Nende filmide kaudu püüti eelkõige noorsugu mõjutada. Ajalehes paljastatakse religioosete filmide eesmärki: "Eriline koht on filmil "Jumalakartmata tüdruk". Film puudutab tänapäeva tähtsamat küsimust - ateismi. Ateistlik

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.4.

² Sealsamas, lk.5.

³ "Meie Edasi" 17.aug.1929, nr.2.

liikumine võtab hoogu eriti õppivas noorsoos. Film on mõeldud vastupropagandaks ateismile, et viia noori veendumusele mingi "vägevaima võimu" olemasolus, kellele lõpuks alistuvad ka kõige ägedamad ateistid."¹

x x
 x

Et papid ja pastorid on alati ekspluataatorlike klasside ustavateks abilisteks olnud töörahva mahasurumisel, selle kohta pole ajaloost raske fakte leida. Neid fakte kasutab kiriku ja valitseva klassi vahelise koostöö näitamisel ka legaalne töölisajakirjandus. "Luther oli täiesti alamrahva vabastamise vastane," kirjutatakse "Töörahma Kiirres". "Ainult kuurvürstide ja vürstide alaline lauasõber oli tema, töötavatest hulkadest hoidis aga tema eemale kui hirmsast taudist. Kui Saksamaal talupojad rõhujate vastu üles tõusid, et omale vabadust ja maad nõuda, siis oli Martin Luther see, kes vihas karjus: "Tapke, raiuge ja hävitage neid (talupoegi) nii palju kui aga saate!...Tarvis on maha tappa kõiki talupoegi (kes mõisnikkude vastu üles astusid, vabadust ja maad nõudsid). Eeslile on vaja sööki, piitsa ja koormat...Las vilistavad kuulid nende keskel, sest muidu võivad nemad korda saata veel hirmsamaid asju..."²

Töölisajalehtedes tuuakse fakte kirikumeeste osast 1905.aasta revolutsiooni mahasurumisel Eestis. Pealkirja all "Papp timukate abistajana" räägitakse revolutsioonist

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk.15-16.

² "Töörahma Kiir" 14.jaan.1928, nr.1(45).

osavõtnud Jõhvi elanikest, kes sattusid karistussalga kätte ja keda otsustati maha lasta. Kui kerkis küsimus, kus see veretöö korda saata, ei lubanud ükski Jõhvi valla mees teostada roima oma maa peal. "Veretöö saadeti korda siis kui klassivaenlase tegude palgaline õnnistaja andis loa teostada seda issaendale meelepärast tööd oma karjamaal."¹

Ka "Kirjas Raplast" teatatakse, et 1905.aastal oli Rapla mõrtsukaks nende hingekarjane Girgenson, kes lasi oma akna all inimese maha lasta ja seda siis suure isuga pealt vaatas ja ise noomis, "et surm on matsi patu palk".²

Ajakirjanduses peegeldub, kuidas jumalasukulased üksteise võidu ühe suurima timuka Hitleri võimuletulekut sisse õnnistasid. Paavsti ja Hitleri valitsuste vahel sõlmitud lepingu kinnitamise puhul oli Berliini katoliku peakirikus piidulik jumalateenistus. "Kui jumalateenistus lõppes," kirjutatakse ajalehes "Võitluse Lipp", "läks koguduse eestseisja platsile ja laulis ühes kokkukogunenud hitlerlastega Horst Wesseli hümnid. Seda laulu kuulis ka lähedase lutheri kiriku eestseisja." Ja luteri kirik avaldas kohe oma poolehoidu fašismile: "Lauluga platsil ühines kellade helin lutheri kirikust, mille eestseisja kellatorni ronis ja seal omakorda Horst Wesseli hümnid laulma hakkas."³

Ajalehed kõnelevad, et kirikumehed püüdsid töötavat rahvast panna uskuma, nagu oleks Hitler neile jumala enese

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.2, lk.11.

² "Punane Kiir" 29.okt.1927, nr.1(38).

³ "Võitluse Lipp" 4.nov.1933, nr.22.

poolt saadetud. Nii ütles katoliku papp Josep Klein Rotenbaueris peetud fašistide miitingul: "Mulle on juba ammu selge, et Hitler on jumala saadik. Meie juhti võib võrrelda vaid Orleani neitsiga. Ka Orleani neitsit mõistsid süüdi tema kaasaegsed, kuid pärast nimetasid kõik teda pühaks. Nii kogu maailm on sunnitud ükskord tunnistama ka Hitlerit pühaks." Lühidalt ja selgelt: käsi peseb kätt."¹

Ja tõesti: käsi peseb kätt. Töölisajakirjanduses tuuakse andmeid, milliseid suuri toetusi saavad kirikud kapitalistlikes maades riigilt. Pärast Esimest maailmasõda suurenesid kiriku toetamiseks minevad summad tunduvalt. Ajakirja "Usk ja Tõde" andmeil kulutati Ameerika Ühendriikides ainuüksi katoliku kiriku heaks enne Esimest maailmasõda 8 miljonit dollarit, 1928.aastal tõusis see summa juba 15 miljoni dollarini.² 1932.aastal ohverdati kirikule kapitalistlikes riikides enam dollareid kui kunagi varem. Kiriku toetussummad tõusid võrreldes Esimese maailmasõja eelse perioodiga ligi 200 protsenti. Tegelikult olid need summad veelgi suuremad, sest toetusi jagati ka üksikutele ususeltsidele eraldi.³

Mida rohkem kapitalist papile maksab, seda suurema õnnistuse osaliseks ta selle eest saab. Nii annetasid USA baptistid Clevelandis multimiljonärile John Rockefellerile 1931.aastal "Jumalariigi rüütli" tiitli.⁴

¹ "Võitluse Lipp" 4.nov.1933, nr.22.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.1, lk.15.

³ "Usk ja Tõde", 1932, nr.2, lk.14.

⁴ Sealsamas, lk.11.

Kirikuisad on ikka ja alati, nii minevikus kui tänapäeval õnnistanud oma riikide vallutussõdu ja röövretkeid. Alljärgnevaist väljavõtteist on näha, kuidas töölisajakirjanduses korduvalt paljastati kõikide maade uskude ja usutunnistuste organisatsioonide aktiivset osavõttu sõdadest.

"Kirik ja sõda on alati käsikäes käinud, mõlemad tarvitavad endale inimest ohvrina. Igakord, kui selle ilma suured ja rikkad oma käed välja sirutavad uute varanduste ja asumaade järgi ja selleks verre uputavad miljonid ja miljonid töölised, on kirik igalpool olnud suuremaks sõja õhujaks ja kaitsjaks," kirjutatakse "Edasis".¹ "Suured vere- saunad ja massilised tapmised, mis ajaloo kestel ette võetud, on kõik usulise kilbi all tehtud, et niiviisi tõelisi põhjusi varjata masside eest... Kui taheti sõda, röövkäik või mõni muu lööming korraldada, siis algas papp kantslist tasapisi teed selleks tasandama."²

Kui algas Esimene maailmasõda jutlustasid jällegi kirikumehed sõja tarvilikkusest ja palusid jumalalt abi võidu saamiseks. "Vene, inglise ja saksa papid palusid kõik ühelt ja samalt jumalalt abi oma sõja vägedele. Ja jumal andiski abi - muidugi sellele, kellel võimsamad tapmismasinad."³

"Seal kus saadeti ikka uued ja uued miljonid tulde, saagiks kapitalistlikele röövlitele, seisid kirikuteenrid - pastorid ja preestrid igal pool tapatalgu korraldajate pa-

¹ "Edasi" 6.okt.1928, nr.6.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr1, lk.4

³ Sealsamas.

remal käel ja hüüdsid kooris kapitalistidega: "Tapke teda!" (see on töölist). Evangeelium ühes käes ja rist teises käes õhutasid nemad saksa töörahvast prantsuse töörahva vastu, vene töörahvast saksa töörahva vastu jne."¹

Suureks lööminguks kutsuti kokku kõikide sõdivate riikide jumalad. Katoliku preestrid mobiliseerisid sõdurite kõrval ka kõik jumalaemad. "...Triesti piiskopp sai valmis sellega, et riputas ühele jumalaema pildile kaela ordeeni pealkirjaga: "Sõjaliste teenete eest"."²

Papid koostasid erilised palved jumalale, et täägid paremini torkaks ja kuulid tabavamalt satuks inimkehadesse. Ajaleht "Oktoobri Kiir" teatab, et Poolas andis kirikuõpetaja Mieszkis välja brošüüri "Sõda". Selles on ka järgmine palve sõdurite jaoks: "Oh, Issand, anna jõudu meie kätele, edu meie kahuritele, pikka iga meie tankidele, tee nägematuks meie lennukid, lase hästi mõjuda meie gaasid; juhi neid oma püha armastuse abil, millega meid armastad, langegu maha meie vaenlased nagu rohi, mida niidab sinu õigluse viikat. Nende lapsed kerjaku ja nende pojad ja tütreid olgu suguliselt vägistatud! Nende kuulid ja granaadid kukkugu rohtu, nagu lambatalled. Meie soldatid kiskugu neist nende südame ja vere, nagu tiigrid teevad. Nad jäägu pimedaks!... Ära takista meid, kui meie neid purustame; nüüd, ikka ja igavesti, aamen!"³

¹ "Edasi" 6.okt.1928, nr.6.

² Sealsamas.

³ "Oktoobri Kiir" 10.dets.1927, nr.1(40).

Ajaleht "Võitluse Aeg" toob andmeid Esimeses maailmasõjas langenute, haavatasaanute ja invaliidiks jäänute kohta ja näitab, et seda hirmust verevalamist nimetasid paapid "pühaks sõjaks" ja jumalale meelepäraseks asjaks.¹

"Tänu jumalale, et sõda on puhkenud. Ka nüüd, sõja kolmandal aastal, ütlen ma seda. Ja tänu jumalale, et meil veel ei ole rahu; ka nüüd ütlen ma seda veel, kõigi sõja ohvrite peale vaatamata. Sellepärast ma kordan: tänu jumalale, et meil on sõda: sõda üksinda võib päästa meie rahvast (kapitaliste muidugi!). Sõda on suur abinõu, millega suur arst kõrvaldab rahva paised ja muhud. Haavad kasvavad kinni ruttu ja muidu rahvad oleksid haigemad kui enne," loeme "Edasist" Berliini jutlustaja D. Filipsi arvamist sõja kohta.² Pastor Hane aga sõnas: "Kui keegi mõtleb, et sõjalised ruineerimised, vanakeste ja naiste tapmised ja elamute hävitamised, et kõik see käib ristiusu õpetuse vastu, see näitab oma arvamisega ainult, et tal mingit arusaamist ei ole ristiusu õigest mõttest..."³

Ajakirjanduses rõhutatakse, et kogu kasvatustöö kodanluse vägedes on sihitud sõdurite teadlikkuse tumestamiseks. Sõdureid petetakse väites, et nad sõdivad "usu ja isamaa" eest, kuna faktiliselt sunnitakse neid sõdima kapitalistide huvide eest.

Vaevalt jõudis esimene maailmasõdu lõpule kui hakati valmistuma uuteks sõdadeks, sest kapitalism pole mõeldav

¹ "Võitluse Aeg" 11.dets.1931, nr.8.

² "Edasi" 6.okt.1928, nr.6.

³ "Võitluse Aeg" 11.dets.1931, nr.8.

sõdadeta. Revolutsioonilises ajakirjanduses näidatakse, kuidas ka uute sõdade ettevalmistamises mängivad jällegi suurt osa vaimulikud, sest kirik teenib avalikult kõikides maades kurnajaid ja toetab nende ettevõtmisi.

Sellest, kuidas Rooma paavst aitab ette valmistada sõjakäiku Nõukogude Liidu vastu räägitakse ajalehes "Uus Aeg". 1929.aastal sai Vatikanis valmis ettevalmistuskool katoliku õpetajatele, "kellede ülesandeks on tulevikus alata Nõukogude Liidus: kui sealne töörahva valitsus langeks, Rooma katoliku usu levitamist... Kool aitab tegelikult valmistada üldist sõjakäiku Nõukogude Liidu vastu...Kooli õppeaineks on katoliku usuõpetuse ja ... sõjakooli kavade segu. Õpitavad ained lasevad oletada tema eesmärki. Kooli õpilasteks on suuremalt osalt vene valgekaartlikud ohvitserid."¹

Ka kodanlikus Eestis seisis kirik otseselt eksploatatorlike klasside teenistuses. 1920.aasta konstitutsiooni järgi lahutati kirik riigist. 1925.aastaks, kui võeti vastu usuühingute ja nende liitude seadus, viidi lõpule kiriku vormiline lahutamine riigist. 1933.aastal hakkavad jälle ilmema tendentsid kiriku seostamiseks riigiga, ning 1934. aastal muutus kirik faktiliselt riigikirikuks. Suurenesid kiriku õigused, laiendati tunduvalt riigiasutuste võimupiire kiriku suhtes. Kirik rakendati kindlalt fašistliku kliki teenistusse.

Konservatiivne ortodoksaalne suund eesotsas praost

¹ "Uus Aeg" 25. okt.1930, nr.4.

Põlluga võitles kogu aeg kiriku riigist lahutamise eest. Miks? Sellele annab vastuse Lenin oma töös "Klassid ja parteid oma suhtumises religiooni ja kirikusse", kus ta räägib, et kirikul on kasulikum kodanlikus ühiskonnas riigist lahus olla, sest "papierüüs tšinovnikud" kisivad alla kiriku autoriteeti.¹

Hoolimata sellest, kas Eesti kirik oli vormiliselt riigiga seotud või mitte, oli nendevaheline seos kogu aeg olemas.

Pärast kiriku riigist lahutamist hakkas kodanlus otsekohe rakendama mitmesuguseid abinõusid kiriku seisukorra kindlustamiseks, et tagada riigi ja kiriku lähedast koostööd. 1925.aastal võttis Riigikogu vastu maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse, millega anti kirikutele tagasi neilt maaseadusega võõrandatud maad, suurusega kuni 75 ha põllumaad ja 25 ha metsa. 1926.aastal oli kodanlus sunnitud tagastatavate maade ülemmäära vähendama 50 ha-le.²

Maade tagastamise kõrval toetas kodanlik valitsus kirikut ohtralt ka rahaga. Tartu Ülikooli usuteaduskonda peeti üal riigi kulul. Kiriku abistamist kritiseerib ajaleht "Uus Edasi", näidates, et pappidele tahetakse töörahva taskust maksta jälle suuri summasid kirikumõisate eest, kirikute kütmiseks jne.³

Vastutasuna vaimulikkonna poliitiline partei - Krist-

¹ V.I.Lenin, Teosed, 15.kd., lk.385-386.

² Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis, lk.233.

³ "Uus Edasi" 9.veebr. 1929, nr.3.

lik Rahvaerakond - toetas alati valitseva kodanluse kogu töörahvavastast tegevust. Seda kinnitab Kristliku Rahvaerakonna liidrite J.Lattiku, Fr.Akeli, L.Kaudkepi, H.Baue-ri jt. tegevus Riigikogus, nende sagedane osavõtt valitsus-
test ministritena. Kristlased olid alati need, kes tagasi lükkasid töörahva elulisi huve kajastavaid seaduseelnõusid. "Pappide käed tõusevad alati parlamentides kui kistakse las-
telt nende viimane leivatükk."¹

"Papp teab, et kapitalismi ja ülekohtu kadumisega on lõpp tema heal põlvel. Seepärast ta soovitab kapitalisti-
dele pappide kaasabi, sest ainult papp saab hakkama usuli-
se kultuse komejantidega ja pettustega, millest üks on ka-
pitalistide kulla õnnistamine pappide poolt."²

Eesti kirik toetas igati kodanluse vägivallavõimu, oli esimeseks abiliseks töörahva vaeshoidmisel. Otseseks tunnistuseks sellest on 1924.aasta detsembriülestõusu järel avaldatud artikkel "Eesti Kirikus" "Read koomale ühise vaen-
lase vastu". Selles rõhutatakse: "Üksi tänamisest ei ole küllalt, vaid meie esimene kohus on abinõusid otsida, kui-
das vabariigi valitsusega üheskoos ühise vaenlasega võit-
lust pidada. Praegusel silmapilgul neis erakordsetes aega-
des on see üks esimestest kiriku rahvuslikest ülesanne-
test. Mingisugust teist teed ei saa ega tohigi olla... Il-
ma üleliigsete sõnade tegemiseta peame siin üksteisele käe
ulatama, et võidelda ühise vaenlase vastu. Read koomale!"³

¹ "Tööliste Aeg" 10.jaan.1931, nr.2.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.2, lk.11.

³ "Eesti Kirik", 11.dets.1924, nr.50.

Kui Valga tööliste streik 1933.a. maha suruti, "kuulutas papp Tammik kantslist: "Need, kes nõudsid ja vastu hakkasid on kinni võetud, vangi pandud ja surma mõistetud! Palume jumalat, et nad ka need hävitaks, kes sellel alal Valgas tegutsevad".¹

Raskeil kriisiaastail aitas kirik igati valitsevat kodanlust juhtides hulkade tähelepanu kõrvale kriisi tõttu tekkinud viletsusest. Kirikuõpetajad püüdsid oma jutlustega luua meeleolu, et eesti töölised elavad palju paremini kui Nõukogude Liidu rahvas. Nad organiseerisid annetuste kogumist "Venemaal nälgivate suguvendade" heaks.

Et annetuste kogumise tõelist tagapõhja lugejaile selgeks teha, avaldas "Uus Võitluse Aeg" Leningradi ajalehe "Edasi"² artikli "Meie pappide "abist" kodus ja külas", kus võrreldi Nõukogude Liidu ja Eesti tööliste elu. Artiklis tehti järeldus, et kodanlus püüab hulkade ees "mustata Nõukogude Liitu, sellepärast organiseerivad mustakuuemeheid seda "abiandmise" hoogtööd, mis peasjalikult on abiiks Eesti piisimperialistide väljapääsmatult umbkotis siplevale poliitikal, teiseks - see on abiiks mustakuuemeeste oma laiade pügude täitmisel."³

Selle artikli äratrükkimise eest pandi "Uus Võitluse Aeg" aresti alla ja ajalehe ilmumine seisma. Et tõde siiski jõuaks lugejateni, avaldati artikkel uuesti "Tööliste

¹ "Teine Tööliste Võitlus" 22.apr.1933, nr.14(16).

² "Edasi" ^{26.juuli} 1932, nr.165.

³ "Uus Võitluse Aeg" 13.aug.1932, nr.2.

Võitluses" nr.1.¹

x x
 x

Peale sotsiaalse funktsiooni täitmise kasutavad papid kirikut oma isiklikuks rikastumiseks ja heaoluks. Hulgaliselt leidub legaalses revolutsioonilises töölisajakirjanduses materjali jumalameeste ahnuse, joomise ja liiderliku elu kohta.

Paljudes kirjutustes kõneldakse kirikumeeste kasuahnusest. Ehk nad küll jutlustavad usinasti rahvale, et ennem läheb kaamel läbi nõelasilma kui rikas ja mammonakoguja taeva pääseb, on jumalasukulased ise ometi suurte rikkuste kokkukraapijad.

Sellest, kuidas kirikuõpetaja koguduselt omale suuremaid sissetulekuid välja pressib räägitakse sõnumis "Papp ja kellamees". Tartus Pauluse koguduse koosolek otsustas oma hingekarjase Habichti palka kärpida. "Kärbiti" 40 000 sendile kuus pluss prii korter ja küte, kokku 55 000 senti kuus. Õpetaja-härra leidis, et talle tehtavat liiga, sest ta pidavat enesel teenijaid (ränk rist!) pidama. Pastor sõdis kõstrile autasu andmise vastu, kes oli truult 25. a. jumalat orjanud. Ja et asi täielikum oleks, tehti ettepanek papi ringkonna poolt kellamehe palka 40 kroonilt 30 kroonile ja teenija palka 30 kroonilt 20 kr. kuus alandada... Nii näeb välja kristlik vendlus "jumala" koguduses."²

¹ "Tööliste Võitlus" 27.aug.1932, nr.1.

² "Meie Võitluse Aeg" 19.märts 1932, nr.7.

Lugejaile maalikakse silme ette mitmete pastorite ja pappide tõelist olemust. Kutsutakse üles mitte uskuma kirikutegelaste jutte ja mitte annetame oma viimast leivapalukest niigi rikka õpetaja heaks. "Meie Kiires" paljastatakse ühe Saaremaa kirikuõpetaja ahnust järgmiselt: "Põidel, Hundi kiriku papil, on ses maises elus peale jumalaorjuse ka ilmalikkude asjadega tegemist. Tal on palju mammonakorjamise ameteid ja saagiandvaid allikaid. Nii on ta Orissaare Ühispanga nõukogu liige, Tumala Tarvitajate Ühisuse kirjatoimetaja ja Saikla algkooli õpetaja j.v.m. vähemaid ameteid. Iga ameti eest saab ta kümnekond tuhat kuus palka ja perekond veel riiklikku abirahagi. Tumala mõisast on tal kaks kõige paremat normaaltalu. Neid ta ise ei hari, vaid annab rikastele taluomanikkudele rendile."¹

Ja "Töölised, Edasi!" jätkab: "Selle rahvapimestaja kukrusse voolab kogu saare põhja-idapoolne usklike varamus. Iga usklik ohverdab tema heaks oma paremaid suutäied ja väärtuslikumad asjad.

Selle söödiku endine kodukoht on Viljandimaal, mida ta sagedasti külastamas käib. Ja eks sinna saare usklike varamusest olegi üles kerkinud suur mitmekordne tore loss ühes sisseseadega ja kõrvalhoonete ning aiamajadega."

Artikli lõpus kutsub autor üles Saare töörahvast sarnastest töörahva pimestajatest ja õgijatest lahku lööma ja mitte oma paremaid suutäisi ja "hilpusid" rikaste söödikute ja rahva pimestajate kätte tassima.²

¹ "Meie Kiir" 11. juuni 1927, nr. 4.

² "Töölised, Edasi!" 28. sept. 1929, nr. 2.

Kirikutegelased olid rohkem huvitatud isiklikust kasusaamisest ja mugavast äraelamisest kui oma ülesannete täitmisest. Kirjutuses "Pole aega, ma suvitan..." räägitakse raudtee konduktori Demaskevitši abikaasa matustest, kes "Issanda muutmise" kirikust tellis matusetalituse läbiviimist. Kui surnut hakati kirikusse kandma, kargasid preester Rõbakov ja kiriku diakon Teder ukse ette, pidasid kandjad kinni ja nõudsid enne kui üle kiriku läve astuvad matusetalituse eest 2050 marka ja preestrile voorimehe rahaks 300 marka. Demaskevitš maksis kõik kinni, kuid sellele vaatamata puudus kirikus igasugune nõutud ettevalmistus.

"Peale kirikutalitust hakkas matuserong preestriga eesotsas Juhkentali katoliku surnuaia poole liikuma...Keskhaigemaja lähedal pidas Rõbakov matuserongi kinni, vaatas kella, vabandas, et ta pidavat Haapsalu rongi peale tõttama, kus ta suplemas käivat. Matuseliste palvete peale vaatamata pööras ta neile ja surnule selja ning läks, käskides... kedagi Joganni matusetalitust ära toimetada."¹ Mis preestril enam oma kohustustest kui raha juba taskus.

Töölisajakirjanduses paljastatakse kirikumeeste oskust igasugusel viisil koguduseliikmeilt raha välja pressida. "Kiir" teatab, et Narva kristlaste tuusad, pastorid Jalajas ja Kiviste leidsid ilusa idee, kuidas valimisteks raha teenida. Kui koguduse liikmed nende juurde läksid mingit asja õiendama, võtsid nad igalt liikmelt valimiste kulude katteks sada marka.²

¹ "Tööliste Kiir" 23. juuli 1927, nr.3.

² "Kiir" 5. veebr. 1927, nr.4.

Kirjutuses "Surnud maksu alla" kõneldakse Viljandi õigeusu kiriku papist, kes tegi igale surnu sugulasele kohustuseks maksta 50 senti surnu pealt. "Mustamantliga mehed on nagu jesuiidid, kes selleks, et saavutada oma eesmärki, - s.t. saada raha, - ei vali abinõusid, vaid tahavad isegi surnutelt saada maksu."¹

"Usk ja Tõele" laekus kirjasaatjailt palju kaastööd kohalikest pappidest. Ajakirjas seati sisse rubriik "Meie papid", kus avaldati igasuguseid lugusid jumalameeste ahnusest. Üks pärl papi ahnusest kõlab: "Hiljuti käinud ühes Lõuna-Eesti valla vaestemajas sealse suurema alevi papp val-lavaestele "Kristuse ihu ja verd" jagamas...Vanim hoolealu-ne selles vaestemajas on keegi 98.a. vanaeideke. Olles "vaimuroa" saanud, see ligi 100-aastane eit laskus põlvili papi ette ja palus jumalakeeli, et papp lubaks teda peale surma matta oma mehe kõrvale. Papp muheles: "Hinge pärast peak-sid sa ikka rohkem hoolitsema kui ihu eest" ja samuti muhel-des võttis hoolealuselt ühe krooni vastu, lastes selle li-biseda oma musta mantli taskusse...See papp on praegu mit-mekordne miljonär. Tallinnas kahekordne maja, koguduselt on tal saada palga arvel ligi miljon..."²

Sama rubriigi all teatatakse, et Kopli Rahvamajas korraldati vaimulik kontsertmiiting, kus esines papp Tall-meister. Kontsertmiitingust saadud tulu jaotati kristli-kult: 6 krooni sai Tallmeister ja puudustkannatavad kooli-lapsed 2 krooni.³

¹ "Võitluse Lipp" 23.juuni 1933, nr.4.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.4/5, lk.15-16.

³ Sealsamas, lk.16.

"Usk ja Tõde" nr.3 ja nr.4/5

kaane kujundus.

Ühe vormina usuvastases propagandas kasutas legaalne töölisajakirjandus satiiri. Rubriigi alt "Veidi jumalavallatust" loeme, kes on usu sümbolid.

"Usu sümbolid on: mutt, täi ja hani.

Kuidas nii?

Jumal on pime kui mutt ja teeb mutina hääd ja halba.

Papp on kui täi, kes ei tee midagi, vaid elab usklikkude kulul, nagu elab täi inimese turjal.

Usklik on nüri mõistusega kui hani, kes neelab alla kõik, mis talle ette antakse; samuti usub usklik kõike plärra, mis papp ette jahvatab."¹

Satiirinurgas pealkirja all "Hoidku jumal!" kirjutatakse, et papid juhatavad kehvi hulki taevasse, kuid ega nad ise sinna minna ei taha, sest taevast ju pole.

"Laev rappub merel tormi käes. Pardal olev papp küsib kaptenilt: kas torm muutub laevale ohtlikuks?

Kapten: Kui torm nii edasi kestab, siis oleme keskööks kõik taevas.

Papp (hirmunult): Hoidku jumal selle eest!"²

Vaatamata sellele, et vaimulikkond noomis alatasa rahvast joomise pärast, olid nad ise sageli tuntud napsivennad. Kuidas pastorid märjusest armastavad, sellest jutustab Orissaare tööline "Oktoobri Kiires": "Kui härrassotsi maja õnnistati, siis joodi, lauldi ühes kirikupappidega terve öö ning päev"... Peale pühalikku õnnistamist kahe jumalamehe

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.4/5, lk.17.

² Sealsamas.

sõnade läbi, algas teine õnnistamise järk - söömine ning joomine jne., see üldine praalimine kestis kogu öö ning päev. Ja kus lõpuks üks jumalameestest A.M. end viina läbi surnuks jõi... arstil läks suure vaevaga korda surnud jumalameest uuesti ellu äratada. Too jumalamees on kogu ümbruskonnas kui suure joodikune... tuntud.¹

Kuigi ajakirjanduses avaldatakse palju kirikutegelaste pühakirjavastast elu näitavaid kirjutusi, ei pidanud kommunistid seda ateistlikus kasvatustöös peamiseks. Meie "ei võitle mitte niivõrd nii palju üksikute pappide, kui just töötavaid hulki pimestava pettusekantsi - kiriku vastu... meie ülesandeks on astuda tegelike sammude juurde usuvastases võitluses."²

Oigusega loeti tegelikeks sammudeks ebateaduslike religioossete vaadete paljastamist, usu klassiiseloому näitamist, aktiivset igapäevast tööd usklike seas, et vabastada nad jumalameeste mõju alt ja suunata teadlikule võitlusele kapitalistliku korra kukutamiseks.

¹ "Oktoobri Kiir" 10.dets.1927, nr.1(40).

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.4/5, lk.4.

III peatükk

PROLETARIAADI ÜLESANDED RELIGIOONIVASTASES VÕITLUSES

Marksistliku ateismi sotsiaalseks baasiks on proletariaadi revolutsiooniline võitlus sotsialismi ja kommunismi eest. Üksnes aktiivses revolutsioonilises võitluses kodanluse vastu hakkavad töötajad uskuma oma jõusse, sellesse, et on võimalik vabaneda ekspluataatorite võimust ja elu ümber kujundada uute, sotsialistlike põhimõtete alusel. Töötavad rahvahulgad vabanevad seda kiiremini religioosetest eelarvamustest, mida aktiivsemalt nad võtavad osa ekspluataatorite vastu peetavast revolutsioonilisest võitlusest.

Religioon on aga suureks takistuseks revolutsioonilise liikumise arenemisele. Sellepärast ei ole usk kommunistidele eraasjaks, vaid klassiteadlik proletariaat peab võitlema usuliste eelarvamuste vastu. V.I.Lenin oma töös "Sotsialism ja usk" näitas, kuidas peab töölisklassi partei suhtuma religiooni. Ta kirjutas: "Sotsialistliku proletariaadi partei seisukohalt ei ole usk eraasi. Meie partei on töölisklassi vabastamise eest võitlevate teadlike, eesrindlike võitlejate ühing. Selline ühing ei või ega tohi suhtuda ükskõikselt usuliste veendumuste näol ebateadlikusse, harimatusse või vaimupimedusse...Aga meie jaoks ei ole ideeline

võitlus eraasi, vaid üldparteiline, üldproletaarne asi."¹

Peaaegu kõiki religioonivastaseid kirjutusi Eesti revolutsioonilises ajakirjanduses läbib punase joonema mõtte: võitlus usu vastu tasandab teed sotsialismile, sellepärast tuleb usule halastamatu sõda kuulutada. Korduvalt näidatakse religioonivastase võitluse seost klassivõitlusega. "Ei pea piiritlema võitlust usu vastu abstraktsete-ideoloogiliste jutlustamistega...Seda võitlust tuleb liita klassi liikumise konkreetse praktikaga." Kogu ateistlik propaganda peab "...olema alistatud selle vundamentaalsele ülesandele: laialisele ekspluateeriva klassi ühinemisele ekspluateerijate vastu."² Usk on pidur sotsialismi kättevõitmisel."³

"Heida endast jäädavalt eemale see osavate ärimeeste poolt valmistatud silmus, siis saad sa vabaks vaimliselt, siis avanevad su silmad ja siis näed sa täie pilguga, kuidas sind on aastasadade jooksul kõige hirksamal kombel petetud. Saad sa vabaks vaimliselt, siis suudad sa võidelda ka oma füüsilise vabaduse eest."⁴ Taolisi mõtteid leiame legaalseid revolutsioonilisi ajalehti lehitsedes korduvalt.

Ateistlik propaganda lähendas töötavaid hulki proletariaadi maailmavaatele - marksismile-leninismile. Töölislehtedes rõhutatakse, et religioon tuleb asendada materialistliku vaatega, ja mitte ainult materialistliku, vaid

¹ V.I.Lenin, Teosed, 10.kd., Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1952, lk.66.

² "Tööliste Kiir" 6.aug.1927, nr.5.

³ "Tööliste Elu" 11.jaan.1930, nr.4.

⁴ "Tööraha Kiir" 14.jaan.1928, nr.1(45).

revolutsioonilise materialismi - marksismiga. "Töölised, Edasi!" õpetabki, et kui me anname kõigi sündmuste kohta mõistusele arusaadava seletuse, ei jäta materialistlik maailmavaade enam ainustki varjulist paika, "kus võiks valitseda usk ja laotada laiali oma rojutavat mõju". Materialismi peab õppima kasutama õieti ja otstarbekohaselt. "Meie, proletaarlaste, eriti noorte ideoloogiline päevaülesanne olgu õppida kasutama revolutsioonilist materialismi - marksismi - viia ta laiadesse hulkadesse, see on kõige kindlam igasuguse usu hävitamise pant."¹

Kõrvuti marksistliku ateismiga levis Eestis kodanlik ateism. Viimane käsitleb ajalugu idealistlikult ega tunnista religiooni sotsiaalseid juuri, arvates, et ainult rahvahulkade valgustamisega saab kaotada usu pimedust.

Religioonivastast selgitustööd tegi 1926.aasta maist alates progressiivne ateistlik Eesti Vabamõtlejate Ühing "Humanitas" Tartus. Siia koondus demokraatlik intelligents, kes oma enamikus ei võtnud ühingu tegutsemise esimesel perioodil osa revolutsioonilisest liikumisest, kuid võitlesid materialistliku maailmavaate eest, pidades rahvale teaduslikke loenguid, milles kummutati absurdseid usudogmasid. Hiljem, 30-aastate lõpul tugenes "Humanitases" EKP mõju.

1932.aastal hakkas ilmuma Max Laossoni toimetusel kultuur-poliitiline ajakiri "Ratsionalist". Peamise osa ajakirja sisust võtsid enda alla usu- ja kirikuküsimusi kä-

¹ "Töölised, Edasi!" 28.sept.1929, nr.2.

sitlevad artiklid. Kui eesti legaalne töölisajakirjandus ja usuvastased töölisorganisatsioonid sidusid religiooni-vastase võitluse tööliste võitlusega sotsialismi eest, siis "Ratsionalist" ei lähtu marksismi-leninismi positsioonidelt, vaid kodanlik-demokraatlikelt seisukohtadelt. Artiklis "'Ratsionalist", kirik ja bolševism" näidatakse otseselt, et ajakirja antireligioosel võitlusel pole mingit ühist bolševismiga. "Antikristlus on võimalik mitte ainult marksistlikult, vaid ka puhtindividualistlikult ja teaduslikult pinnalt."¹

Töölisajakirjanduses paljastatakse kodanlikku ateismi seoses ajakirja "Ratsionalist" ilmumahakkamisega. Juba "Ratsionalisti" teise numbri väljaandmise järel on proletarisetel ateistidel selge ajakirja eesmärk. Seda näitab ajalehes "Teine Tööliste Võitlus" avaldatud artikkel, kus kirjutatakse, et "'Ratsionalistid" pooldavad kodanlist ilmakorda, kuid ei suuda arusaada, miks kodanlus nii kramplikult kirikust kinni hoiab." Näitena tuuakse professor Sarve artikkel "Ratsionalistis" nr.2. Professor Sarv on oma artiklis täiesti vääral seisukohal, kui ta "imestab selle üle, et riik, kelle siht olevat kasvatada vabu ja iseteadlikke kodanikke, siiski sõbrustab barbaarse keskaegse kirikuga. Nagu näha, ei suuda vabameelsed kodanlased üldse arusaada, et teatud ilmakord ja teatud ilmavaade on lahutamatult seotud." Edasi räägitakse, et kapitalism ja klassiühiskond ei ole mõeldav ilma ekspuateerimiseta. "Nüüd kü-

¹ "Ratsionalist", Kultuurpoliitiline kuukiri, 1933, nr.3, lk.66.

sime: kas oleks "vaba ja iseteadlik kodanik" nõus oma töövilja andma kurnajale? Kas on kodanlus tõesti nii väga huvitatud "vaba ja iseteadliku kodaniku" kasvatamisest". Vaba ja iseteadlik kodanik ei lepiks ühtki päeva kapitalistliku korraga, muutuks selle hauakaevajaks, rõhutatakse artiklis. Ja kui seda ei sünni, siis osalt sellepärast, et suur osa töölisklassi on veel pappide, baptistide, adventistide, metodistide mõju all. Kodanlus ei saa kirikule liiga teha, kirik on ju tema otsene tugi. "Kui kodanlus kirikuga riidu läheks, seisaks kodanluse vastas ühelt poolt revolutsiooniline töölisklass, kes moodustab Eestis 30% rahvast, teiselt poolt igat sorti usklikud oma vihaste pappide juhatusel...Lapsikus oleks loota, et kodanlus ise hakkaks raiuma oksa, millel ta istub. Seda oksa võib julgelt raiuda ainult proletariaat."

Artikli lõpus antakse otsene ja õige hinnang sellele ateistlikule kodanlikule ajakirjale: "'Ratsionalisti" tegevus põhineb naiivsel ühiskondliste klasside suhete mitтетundmisel."¹

Marksistlik proletaarne ateism seades oma ülesandeks töötavate rahvahulkade vabastamise religiooni vaimsest ikkest rõhutab, et selle ülesande lahendamiseks ei piisa üksnes rahvahulkade valgustamisest. Lenin näitab artiklis "Töölispartei suhtumisest religiooni": "Meie peame religiooni vastu võitlema. See on kogu materialismi ja järelikult ka marksismi aabitsatõde. Kuid marksism ei ole materia-

¹ "Teine Tööliste Võitlus" 18.veebr.1933, nr.7(9).

lism, mis on jäänud aabitsa juurde peatuma. Marksism läheb kaugemale. Ta ütleb: peab oskama religiooniga võidelda, kuid selleks on vaja materjalistlikult seletada rahvahulkadele usu ja religiooni lähet. Võitlust religiooni vastu ei tohi piirata abstraktselt ideoloogilise propagandaga, ei tohi muuta selliseks propagandaks; seda võitlust tuleb ühendusse viia klassiliikumise konkreetse praktikaga, liikumise, mis on suunatud religiooni sotsiaalsete juurte kõrvaldamisele."¹

Kommunistid ja eesrindlikud töölised selgitasid revolutsiooniliste töölisajalehtede lugejaile, et "ükski hariv raamatuke ei saa kaotama usku kapitalismi piinakoja rõhutud hulkade seast, ... senini kuni hulgad ise õpivad endid ühiselt, organiseeritult, järjekindlalt ja teadlikult võitlema selle usulise põhjuse vastu ja igakujuliste kapitalismi jõudude vastu."²

Ajakirjas "Usk ja Tõde" kritiseeritakse sotsiaaldemokraatide seisukohta usu suhtes, näidates, et ^{kuigi} usuvastane tegevus omab sotsialistlikus liikumises väga tähtsa koha ei pööra sotsid mingit tähelepanu ateistlikule propagandale, vaid vastupidi, isegi soodustavad usu levimist. Sotsid väitsid, et ateistlik liikumine ei ole tänapäeval tarvilik ega ole seda olnud kunagi varem. Usk kaotab aja jooksul ise oma mõju rahvahulkadele ja muutub tähtsusetuks teguriks ühiskondlikus elus.

Artiklis käsitatakse põhjalikult sotsiaaldemokraa-

¹ V.I.Lenin, Teosed, 15.kd., lk.372.

² "Tööliste Kiir" 6.aug. 1927, nr.5.

tide suhtumist religiooni ja kirikusse nii kodanlikus Eestis kui ka teistes kapitalistlikes maades. Tuuakse esile nende väärad seisukohad ning seatakse vastu kommunistide põhimõtted: "Meie, ateistid-marksistid jagame hoopis teist seisukohta. Meie peame ateistlikku liikumist tungivalt tarvilikuks praeguse ühiskonna vormi juures...Kuid, sotsialism võib pääseda võidule ainult klassiteadliku proletariaadi läbi, jäädes püsima siis, kui hulgad on vabad kapitalistlikust ideoloogiast. Kui aga hulgad on imunud läbi kapitalismi ideoloogiast ja alles siplevad usujäänustes, siis suurte kriiside ajal on nad söödaks fašismile, hitlerismile ja igasuguste teiste mustade reaktsiooniliste jõududele... Usujäänustes siplev rahvas ei saa olla marksistlik... Meie peame ateistlikku liikumist sama tarvilikuks kui ametiühingulist liikumist. Ametiühing organiseerib tööliskonda, kuna ateism vabastab teda kapitalistlikust ideoloogiast," rõhutatakse artiklis.¹

Eriti terava kriitika osaliseks sai Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatus, kuna viimane organiseeris jõulude ajal ja uuel aastal jõulupuuga koosviibimisi. Ajalehes "Teine Töölise Võitlus" küsitakse: "Kas nõnda kasvatatakse töolistest revolutsionääre, kisutakse välja alateadvusest kodanlisi ja usulisi harjumusi? Ime, et Tartu töolistemajas koraale pole õppima hakatud! Enam klassiteadvust, seltsi-

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk.6-9.

mehed! Juurige enestest välja väikekodanlikud harjumused ja pahed!"¹

x x
x

Kirik püüdis juba maast-madalast lastesse usku sisendada. Erilist rõhku pandi eelkooliealiste ja algkooliealiste laste jumalateenistuste korraldamisele. Koguduste juurde organiseeriti laste vaimulikke laulukoore, korraldati kiriklikke lastepidusid, laulupäevi jne. 1929.aastast hakati energiliselt kristlikke pühapäevakoole läbi viima. 1930.aastal töötas luteri usu kiriku juures 77 pühapäevakooli, 1932.aastal oli neid juba 223.² Pühapäevakoole korraldati isegi koolimajades ja eramajades. Ühes sõnumis teatab ajakiri "Eesti Kirik", et "Tallinna Linna koolivalitsuse lahke vastutulek võimaldas pühapäevakoolide korraldamiseks neljas linna algkoolis ruume, nimelt Koplis, Pelgulinas, Kalamajas (I linnaosas) ja Pärnu maantee ääres, kuna 2 kohas (Lasnamäel) peeti pühapäevakooli eramajades."³

Selline kiriku pealetung seadis töölisajalehtedele tõsise ülesande: võidelda laste religiooni vaimus kasvatamise vastu. Revolutsioonilised ajalehed avaldavad mitmeid laste kasvatamisse puutuvaid artikleid. ~~Paljastatakse laste pühapäevakoolide olemust.~~ Paljastatakse laste pühapäevakoolide olemust.⁴ Tuuakse eeskujuks Nõukogude Ukrainas

¹ "Teine Tööliste Võitlus" 14.jaan.1933, nr.2(4).

² Mõtisklusi usust, lk.83.

³ "Eesti Kirik", 1932, nr.12, lk.96.

⁴ "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk.8.

laste usuta kasvatamise kogemusi, tõestades, et lastes pole mingit religiooni kui seda neisse ei sisendata. Ilma usuta saab lastes kasvatada ka kõige paremaid iseloomujooni.¹

Ajakirjas "Usk ja Tõde" hoiatati lastevanemaid, näidates, millised võivad olla usulise kasvatuse tulemused. Artiklis räägitakse, kuidas ühe päevatöölise perekonnas lapsi ainult jumalasõna abil kasvatati. Lastele keelati isegi igasugused mängud, kuna see olevat ilmalik ajaviide + mustus. Igal vabal hetkel nõuti neilt vaid palvetamist ja vaimulike laulude laulmist. Kõige väiksema eksimuse juures karistati lapsi karmilt. "Jumal peab kuulma teie kisa", ütles ema kui karistas lapsi.

Ja millised olid sellise kasvatuse tagajärjed: "Vanem poeg...on kõige raskemal kujul närvihaige. Omab kalduvusi varastamiseks...Noorem poeg on praegu Harku koloniis, saadetuna sinna võimude poolt. Poiss...lõhkus aknaid, käis vargil, tegi ulakusi, ei käinud koolis nädalate kaupa jne. ...Väike tütar...8-aastane tunneb hirmu isegi siis kui...kell seinal kuulutab aega."²

Ateistid pöörduvad ajalehe kaudu otseselt lastevanemate poole: "Töölisvanemad! Selgitame oma lastele nende kaarnate vale õpetust; katsuge endi mudilastele selgeks teha, et meil mingisugust "taevariiki" ega "põrgut" ei ole, et meie praegu otse põrgulikkudes tingimustes elame... Kasvatage lastele juba noorelt klassiteadvus sisse, siis on

¹ "Töölise Kiir", 20.aug.1927, nr.7.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk.16-17.

tal suureks sirgudes võimalik suurema jõuga oma kurnajate vastu võidelda."¹

Suurt tööd tegi kirik noorsoo usu mõju alla tõmbamiseks. 1923.aastast viidi usuõpetus koolidesse fakultatiivse õppeainena sisse. Vaimulikkond lõi tiheda sideme koolidega. Seda võimaldas kodanluse poliitika, kes andis pärast 1924.aasta 1.detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist mitmete aastate jooksul haridusministri kohad pidevalt kirikutegelastele. 1924-1927 olid haridusministriks pastorid H.B.Rahamägi ja J.Lattik, kes võtsid kasutusele kõik abinõud usu mõju tugevdamiseks koolides ning kiriku ja kooli koostöö süvendamiseks.

Seoses töölisliikumise elavnemisega stabilisatsiooni lõpuaastail tuli kodanlusel loobuda vaimulike määramisest haridusministriks. Kuid ka 1929.aastal sai haridus-sotsiaalministriks klerikaalsete vaadetega J.Hünerson, kes nägi oma ülesannet haridusministeeriumi ja kiriku juhtkonna vahel tiheda koostöö loomises. Kohe pärast haridusministriks saamist asutas ta 9-liikmelise "usuõpetuse korraldamise komisjoni". See komisjon nõudis hariduselu otsest allutamist kiriku ja vaimulikkonna mõjule.²

Töölisajakirjandus astus välja koolinoorte usu mõju alla sattumise vastu, võitles vaimulikkonna mõju vastu koolides, paljastas surveabinõusid, mida usuõpetuse õpetamisel kasutati.

¹ "Meie Edasi" 17.aug.1929, nr.2.

² Mõtisklusi usust, lk.82-83.

Aastail 1928-1930 ilmunud Eesti Töölised Partei
häälekandjad

Ajalehes "Meie Edasi" kirjutatakse vabariiklikust koolinõunike päevast 10. augustil 1929, kus juhtivad koolitegelased koos kiriku esindajatega arutasid võimalusi usu mõju tugevdamiseks koolis. Ajaleht selgitab lugejaile kokkutuleku eesmärki: "Peavalu sünnitab aga kongressist osavõtjaile asjaolu, kuidas sisendada noortesse usulist meelt." Kokkutulekul kritiseeriti, et isegi "koolitegelased võtvat usuõpetust liiga kergelt ja õpetajad ei olla asja juures ihu ja hingega". Kongress nõudis, et "edaspidi koolides usuõpetuse peale pööratakse rohkem tähelepanu, vastavat kirjandust muretsetakse ning kontrolli usuõpetuse korraliku andmise suhtes valjemini teostatakse..." On ju selge, "mida enam usklike noori, seda enam sõnakuulelike orje kodanluses. Sellepärast näevadki meie koolipapad vaeva, kuidas sisendada usulist meelt õppuritesse."¹

Artiklis "Koolist ja koolinoorsoost" märgiti, et usuõpetuse vabatahtlikkus Tallinna keskkoolides on tihti vaid paberlik. "Paljud teated jutustavad, kuidas usuõpetust püütakse suruda pääle igaühele - küll manitsuste, küll ähvarduste, küll majandusliku surve abil. On nimelt teada juhuiseid, kus keelduti õppemaksust vabastamast õpilasi, kes ei soovinud osa võtta usuõpetuse tundidest."²

Sõnumis "'Vabatahtlik' usuõpetus T.L.T Kaubanduskoolis" räägitakse, et neid õpilasi, kes usuõpetust võtta ei taha ähvardatakse töökohast ilmajätmisega: "Kui teie lähete

¹ "Meie Edasi" 24. aug. 1929, nr. 3.

² "Võitlusrinne", 1933, nr. 2, lk. 3.

kohta saama ja teil lõputunnistusel puudub usuõpetuse hindamise number, arvavad kohaandjad, et teie mõned metsinimesed olete, kellel mingit ausust ega viisakust pole. Ja see võib teile koha saamisel suuri raskusi teha," ähvardas õpetaja Beckmann.¹

Kooliõpilastesse usulise vaimu süvendamiseks kasutati ka teisi tunde. "Oma suures armus ja mures õpilaste hingede pärast kasutab õp. Sibul laulutunde, mis kõigile sunnuslik on. Esiteks vaimulik laul, siis mõni põrguvalu jutlus ja lõpuks jällegi vaimulik laul. Nii külvatakse usuõpetust sõna otseses mõttes "konderbandina" laiali."²

Usuõpetuse tundades tehti laialdaselt Nõukogude Liidu vastast propagandat. "Usuõpetuse tumid, nagu teatatakse mitmelt poolt, on pääle muu suurel määral pühendatud sotsialismi ja Nõukogude Liidu vastasele kihutustööle," kirjutab "Võitlusrinne". "Muinasjutud õudseist usutagakiusamisist N.Liidus, valed sääl valitsevast "sunnitööst" jne. on paljude usuõpetajate lemmikteemideks."³

Et kiriku ja usu mõju pidevalt langes, siis püüdsid kirikutegelased noori oma mõjupiirkonda tõmmata erialaste kursuste, ekskursioonide, spordiloengute jm. korraldamisega, mille kõrval sisendati noortesse usklikku meelt. Noorte Kristlikud ühingud ja skautism taotlesid samuti kiriku sihte ja püüdsid endasse töölisnoori koondada.

¹ "Tööliste Kiir" 3.sept.1927, nr.9.

² "Proletaarlane" 1.nov.1926, nr.8.

³ "Võitlusrinne", 1933, nr.2, lk.3.

"Küllalt!...Töölisnoored jätame kodanlusele nende solgiaugud!... Need kõik on ainult selleks, et töölisnoorte tähelepanu juhtida kõrvale töölisliikumisest," kutsub noori üles "Meie Kiir".¹

Eriti intensiivistas riik ja kirik usulise maailma-vaate kasvatamist 1929.-1930.aastail. Religiooni pealetungi vastu võideldes hoiatas "Uus Aeg" töölisnoorsugu: "Kodanluse väerinna luuresalgad, musta mantli mehed...korraldavad lähemal ajal ülemaalise pealetungi patulammaste päästmiseks. Pealetungiks juhitakse suur~~z~~ tähelepanu...töölisnoorsoo peale...Kõik Tallinna ja provintsilinnade töölised, iseäranis töölisnoorsugu, hoidku end sarnase saatuse eest. Tehke selgitustööd laiemate töölishulkade keskel klassiteadvuse ja töölikultuuri tõstmiseks, mis on ainuke päästmine ja kaitsemask musta mantli meeste vastu...See on iga proletaarlase kohus.Võideldge Eesti revolutsioonilise proletariaadi lippude all kõige musta mantli meeste ja kogu kodanluse väerinna vastu."²

x x
 x

Legaalises revolutsioonilises töölisjakirjanduses näidatakse, milliseid meetodeid, võitlusviise kasutada, kuidas teha ateistlikku selgitustööd, et kõige kiiremini saavutada tagajärgi võitluses religiooni vastu.

Usuvastases propagandas toetusid kommunistid juba

¹ "Meie Kiir" 4.juuni 1927, nr.3.

² "Uus Aeg" 11.okt.1930, nr.3.

olemasolevatele kogemustele. 1922.aastal korraldati noorsoo usuvastaseid päevi ja kirikuvastaseid demonstratsioone, organiseeriti ilmalikke leere. Usuvastane päev koosnes ateistliku ja revolutsioonilise sisuga kõnedest, revolutsioonilistest töölislauludest, religiooni reaktsioonilist olemust paljastavatest deklamatsioonidest ja sportlikest mängudest. Ilmalikus leeris kuulati loenguid ja toimusid arutelud. Ilmalikke leere viidi läbi Tallinnas, Tartus ja Pärnus.

"Leeri" lõpetanud noored aitasid võidelda religiooni vastu, pidasid usuvastaseid loenguid ja vestlusi nii linnades kui maal. Ateistlikke päevade eeskujul ja mõjul aga hakkasid nii ametiühingud kui ka tehaste ja vabrikute vanemate komiteed pöörama üha suuremat tähelepanu ateistlikule propagandale tööstustöölise hulgas.¹

Viies läbi laulatuslikku ateistlikku tööd võeti 1929.aastal kasutusele usuvastase võitluse uue vormina nn. ilmalike jumalateenistuste korraldamine. Revolutsionäärid pidasid oma kohuseks propageerida ka töölisajalehtede kaudu ilmalikke kombetalitusi.

"Töölised, Edasi!" kirjeldab usuvastases nurgas, kuidas korraldati ilmalik kirik Viljandis. Ilmaliku kiriku organiseeris Viljandi töölisühing 5.oktoobril 1929. Seltsimehed J.Lepp ja E.Luts riietasid end mustadesse papimantlitesse. Sm.Lepp pidas "jutluse", mille aluseks oli piibli-

¹ Mõtisklusi usust, lk.94-95.

salm "Ja teie tegude järele peab teid tundma..." Selles piitsutati vaimulike pühakirja õpetusele mittevastavat elu ning kutsuti töörahvast vabanema musta mantli meeste võimu alt.

Ateistlikule kõnele järgnes trükitud laululehtedelt kirikulauluviisidele tehtud usuvastaste laulude laulmine. Páris "palvemajaliku" vaimustusega lauldi laule, mis olid komponeeritud üldtuntud kirikuviisidele. Allajärgnev laul lauldi "Las ma lähen..." viisil:

"Suuri kehvi hulki juhí

Váike mustamantli-salk.

Vabalt pimestada tohib

∴ Sa pea suu ja maksa palk ∴

Usu oopiumi joodab

Ára juhí eduteelt,

Kásib: "Alandlikult looda!"

∴ Arendab see orjameelt ∴

Rikkad ohtralt paradiisi

Juba maapääl maitsevad;

Sina vaevle näljaviisi,

∴ Oota taevast paremat ∴

Üht on nõuda tööliklassil:

Enda loodud rikkused.

Võtku taeva õhulossid;

∴ Tööliklass ei vaja neid ∴

Ilmalik jumalateenistus lõppes töörahva võitlusse kutsumisega kodanluse ja ta truude teenrite pappide vastu.

"Jumalateenistust" kirjeldav artikkel lõppes üleskutsega: "Sarnased "kirikud" väärivad mujalgi järeletegemist."¹

Ja järgijaid leidus. Pealkirja all "Võimas usuvastane aktsioon" kirjeldab Pärnu tööline "Tööliste Elus" 29.detsembril 1929 Pärnus toimunud ilmalikku kirikut.

Ilmaliku kiriku organiseeris Eesti Tööliste Partei Pärnu osakond rahvamaja saalis. Avar saal oli tungil inimesi täis. "Selleks eraldi loodud usuvastased laulud kiriku viisidel ja seltsimeeste L.Kääri ja J.Lepa "jutlused", mis paljastavad kontraste pappide sõnade ja tegude ning usu mõttetuse suhtes," leidsid "...rahva poolt marulist heakskiitu. Pääle "teenistuse" lõppu ei tahetud "jutlustajaid" enam kuidagi ära lasta, sest kõik tahtsid veelgi kuulda midagi "ilmalikkudelt pappidelt", kuna vaimulikkude pappide loba rahva juba ammu ära on tüüdanud... Pärnu töölised lahkusid..."kirikust" rõõmsal ilmel."²

Ilmalikke kirikuid organiseeriti hiljemgi. Suure-Kõpu parteiorganisatsioon korraldas ilmaliku kiriku vana aasta õhtul 1932. "Teine Tööliste Võitlus" kirjeldab seda järgmiselt: "31.dets.1932.a. korraldas Ü.M.Ü. S.-Kõpu osakond...vana-aasta õhtul ilmaliku kiriku, et selgitada pappide pimestavat tööd tööliste seas kodanluse kasuks." Vaa-

¹ "Töölised, Edasi!" 12.okt.1929, nr.4.

² "Tööliste Elu" 11.jaan.1930, nr.4.

tamata kodanluse vastukihutustööle ja isegi kuulutuste maharebimisele, "kogunes õhtule üle 200 töölise. Alustati Internatsionaaliga ja peale selgitava kõne ning ettekannete võeti uus-aasta vastu lauluga: Julgesti vennad nüüd tööle...Meeleolu oli ülev. Sooviti vastastikku jõudu ja julgust eelolevaks aastaks kapitalistliku kurnamise vastu võitlemisel ning ühise tundega uuel aastal lahkus töölispere."¹

Tallinna Kultuur-Hariduslik Ühing korraldas usuvastaseid lastepäevi ja lastepidusid. Üks selline lastepidu peeti 28.detsembril 1930 Tööliste Teatri ruumes, millest ajaleht "Tööliste Aeg" ka lühiülevaate avaldab.²

Töölisajakirjandus propageerisid ja aitasid kaasa laste usuvastaste päevade heaks kordaminekuks ka sellega, et avaldasid aegsasti teadaandeid eelolevaist üritustest ja kutsusid neist osa võtma. Nii teatab "Võitluse Aeg" 11.detsembril 1931, et "T.K.H.Ü. korraldab lähemal ajal ühes kõikide am.-ühisustega usuvastase laste-päeva. Kõik ametiühisuste liikmed registreerige omad lapsed omas ametiühisuses, hiljemalt 20.s.k.p."³

Töölisajakirjanduses propageeriti ka ilmalikke matusetalitusi. Kiriklikud matused olid selleks nõrgaks kohaks, kus vaimulikud kõige kindlamini püsisid oma positsioonidel. Üheks ateistide tähtsamaks ülesandeks pidas ajakirjari "Usk ja Tõde" ilmalike matuste korraldamist. Artiklis

¹ "Teine Tööliste Võitlus" 14.jaan. 1933, nr.2(4).

² "Tööliste Aeg" 10.jaan.1931, nr.2.

³ "Võitluse Aeg" 11.dets.1931, nr.8.

Pahempoolsete ametiühingute ajalehed
aastail 1930-1933.

"Meie ateistide tähtsamaid ülesandeid" tuuakse esile, et kui sünde ja abiellumisi saab registreerida perekonnaseisuaktide büroos, siis ilmalikku matust on väga raske korraldada. Surnud on endiselt sissetuleku allikaiks pappidele. "Meil on harilikuks nähteks, et inimene, kes eladeski pole sallinud kirikut ja pappe peab maksma koguduse maksud, mis sagedasti ületavad kehviku "pärija" maksujõu." Puuduvad eraldi matusepaigad usuvastastele, sest matus on jäetud monopoliks kirikule - kirikumaksude väljapressimise abinõuks. "On tõsine ülekohus ja häbistav asjaolu, et inimene, kes põlganud kirikut ja silmakirjateenreid-pappe, maetakse ometi papi poolt usulise kultuse kometimängu ja orjust õnnistava jumala propageerimise saatel."

Artikli autor teeb ettepaneku: "Niikaua, kui meil puudub ilmalik matus, Tööliste Kultuur-Hariduslikud ühingud ise peaks astuma samme kalmistute soetamiseks usu ja kirikuvastastele."¹

Legaalne töölisajakirjandus propageeris ilmalikke matuseid veel töölisliikumisest osavõtnute matusekuulutuste kaudu, kus tõsteti suurte tähtedega ja rasvases kirjas esile, et toimub just ilmalik matus ning kutsutakse austama rohke osavõtuga ilmalikku matusetalitust.²

x x
 x

¹ "Usk ja Tõde", 1932, nr.3, lk.4.

² "Kiir" 12.veebr.1927, nr.5; "Tööliste Võitlus" 12.nov. 1932, nr.10; "Võitluse Lipp" 27.mai 1933, nr.1 ja 25.nov. 1933, nr.25 jm.

Revolutsioonilises ajakirjanduses valgustati ka ateistlikku liikumist välismaal.

Mitmed artiklid on pühendatud religioonivastase võitluse näitamisele Nõukogude Liidus. Räägitakse, millist tähtsust omab usuvastane võitlus sotsialismi ülesehitamise perioodil.¹ Ajaleht "Uus Edasi" kirjutab ateistlikust liikumisest Kremensugis², "Tööliste Elu" näitab usu mõju vähenemist Sahtnjas³, "Edasi" räägib kirikuvastasest liikumisest Kustanai talupoegade hulgas⁴ jne.

Artiklis "Kapitalistlike riikide kehviktalupojad tõusevad fašismi, kiriku ja usu vastu" antakse lugejaile ülevaade kapitalistlikes riikides kasvavast usuvastasest liikumisest. Räägitakse kehviktalupoegade massilisest liikumisest kiriku poolt võetava kümnise vastu Inglismaal, kirikuvastastest demonstratsioonidest ja kirikute põletamistest Hispaanias, kirikute sulgemisest Ameerika Ühendriikides, kuna puuduvad jumalateenistustest osavõtjad.⁵

Nende artiklitega taheti anda eeskuju, näidates, milliseid vorme kirikuvastane liikumine võtab ja et mitmetes maades on usuvastane liikumine veelgi enam arenenud kui Eestis.

x x
x

Aktiivne ateistlik propaganda 20-aastate lõpul ja 30-aastate algul kutsus vaimulike hulgas esile väha ja äge-

¹ "Meie Võitluse Aeg" 23.aprill 1932, nr.11.

² "Uus Edasi" 19.mai 1929, nr.21.

³ "Tööliste Elu" 24.dets.1929, nr.3.

⁴ "Edasi" 15.dets.1928, nr.16.

⁵ "Võitluse Lipp" 18.nov.1933, nr.24.

da vastupanu. Kiriku kaitseks astus muidugi välja ka riik.

"Eesti Kirik" teatab ärevalt, et "jumalatute kihustöö on väga kardetav, ta esineb kui hunt lambanahas".¹ Ajakiri tunnistab, et "Usk ja Tõde" teeb ateistlikku tööd väga oskuslikult.²

Artiklis "Kirik jumalavastaste liikumise pealetungis" kutsuvad kirikutegelased ajakirja "Eesti Kirik" kaudu usklikke organiseeruma võitluseks jumalasalgaajate vastu. Opetatakse, kuidas seda võitlust korraldada. Näidatakse, et kõigepealt peab kirik organiseerima üldise hoolsa selgitustöö. "Peab paljastama Venemaa häda ja rahvale näitama sise- ja välised tagajärjed, mis kasvavad välja ateismist ja saavad hädaohtlikuks tervele rahvale". Järelikult laimujuttudega Nõukogude Liidu kohta taheti usklikke hirmutada.

Teiseks. "Ei tohi mööduda ükski vastaste koosolek, mida ei kontrolliks meie poolt ükski. Peab olema määratud salkkond vaidluskõnelejaid, kes külastavad vabamõtlejate koosolekuid, et seal esile tuua kristlikke seisukohti." Me oleme siiani lasknud ilmuda sotsiaaldemokraatlikes lehtedes artikleid, "mis on valusalt sihitud kiriku ja ristiusu vastu, ...kuid enam ei tohi see sündida".

Kolmandaks, kõige tähtsamaks, peab ajakiri usu mõju tugevdamist. Tuleb levitada misjonisisulisi lendlehti, läbi viia misjoniteenistust kodudes, töökohtades, korraldada

¹ "Eesti Kirik", 1932, nr.19, lk.150.

² "Eesti Kirik", 1932, nr.10, lk.77.

misjoni võitlusnädalaid jne. Misjonikuulutus peab kõlama igalt poolt, rõhutatakse artiklis.¹

Julgelt vastab sellele üleskutsele ajakiri "Usk ja Tõde": Soov lõhkuda aktiivsete ateistide ridu läheb pappidel luhta. Nad ei suuda kunagi hävitada ateistlikku liikumist.²

Töölisajakirjanduses peegeldub, kuidas riik igati toetas kirikutegelasi ateistide vastases võitluses. "Teine Tööliste Võitlus" teatab 1933.aasta ülestõusmispühade kohta selgitava lendlehe konfiskeerimisest.³ "Meie Võitluse Ajas" näidatakse kodanluse vägivalda ateisti suhtes, kes adventistide koosolekul rahvale usuvastaseid lendlehti jagas, milles soovitati jumalapalumise asemel kilbile tõsta töö ja kuulutati usule kadu. Politsei areteeris mehe ja konfiskeeris lehed. "Politsei kahtleb mehe mõistuses, kirjutasid lehed...Kelle mõistuse juures tuleb kahelda, kas usuvastaste lendlehtede levitaja, adventistide või tema areteerijate mõistuses?", küsitakse ajalehes. Kirjutises räägitakse, et valitsus ei keela levitamast mitmesuguseid adventistide raamatuid usuhullustus ja piiblisalmidega. "Ega meie politsei seda kõntsa ei korja."⁴

Kuigi kirik kodanliku riigi igakülgsel toetusel pidevalt laiendas usulist propagandat, eemaldus rahvas kodanlikus Eestis üha enam religioonist, eriti noorsugu. Usu suh-

¹ "Eesti Kirik", 1932, nr.19, lk.150.

² "Usk ja Tõde", 1932, nr.4/5, lk.3.

³ "Teine Tööliste Võitlus" 15.apr.1933, nr.13(15).

⁴ "Meie Võitluse Aeg" 20.jaan.1932, nr.1

tes ükskõikseks jäämist iseloomustab kasvõi järgmine väike fakt. Üks kirikutegelane kurdab "Eesti Kirikus": "Hommikupalvele kipuvad õpilased tihti hiljaks jääma...Hommikupalvetel on alati koolijuhataja, kuid teised õpetajad tulevad peaaesjalikult ainult pühade eel hommikupalvele ja peavad paremaks õpetajatetoas aega viita...Üldpilt on kurb."¹

Järjekindlalt vähenes kirikuskäijate arv, laste ristimine ja armulaual käimine. Tavaliseks nähtuseks kujunes kiriklikest laulatustest loobumine. 1931.aastal vormistati umbes 40 protsenti abieludest ilma laulatuseta. Kodanliku statistika andmeil oli 1930.aastal isikuid, kes iga aasta korralikult tasusid liikmemaksu, käisid armulaual jne., koos lastega vaid 470 000 inimest, s.o. umbes 42 protsenti rahva üldarvust.² Selles oli oma osa ka Eestimaa Kommunistliku Partei ja revolutsioonilise ajakirjanduse poolt tehtud ateistlikul propagandal.

¹ "Eesti Kirik", 1930, nr.13, lk.98.

² Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis, lk.274.

K o k k u v ó t e

Aktiivselt ja julgelt võitlesid ateistid Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel legaalse revolutsioonilise töölisajakirjanduse kaudu töötava rahva vabastamiseks religiooni mõju alt, nende kaasatõmbamiseks revolutsioonilisse võitlusse kodanluse kukutamiseks.

Kogu legaalne töölisajakirjandus suhtus täie tõsidusega sellesse ülesandesse. Alati leiti ajalehtede ja ajakirjade veergudel ruumi religioonivastaseks selgitustööks. Mitmesugustes vormides, küll artiklite ja kirjutuste, sõnumite ja satiiri kaudu paljastati usu klassiolemust ja religioosseid vaateid, jagati õpetusi, milliseid võitlusviise kasutada, et kõige kiiremini vabastada töötajad usu uimast.

Usuvastase propaganda peasuund tol ajal oli religiooni klassiolemuse näitamine, kodanliku riigi ja kiriku seose paljastamine, religiooni reaktsoonilise osa väljatoomine. Neis tingimustes, kus kirik oli eksploatatorlike klasside käes ideoloogiliseks vahendiks töörahva teadvuse nüristamisel, pidi tingimata rõhutama kiriku klassilist funktsiooni. Sellepärast ei pööratud tol ajal tähelepanu mitte niivõrd religioosse ideoloogia paljastamisele kui just religiooni klassiiseloому näitamisele. Ka Nõukogude Liidus oli sel perioodil ateistlikus töös peamiseks kiriku ja eksploatatorlike klasside jäänuste sidemete paljasta-

mine, seetõttu ka Nõukogude Liidust tulev eeskuju oli samalaadne.

Religioonivastast võitlust peeti väga julgelt ja rändavalt, seda läbib terav, kohati isegi vulgaarne toon, Kui vaadata tolleaegset usuvastast selgitustööd tänapäeva pilguga, siis pole see alati meile vastuvõetav. Religioonivastast võitlust peeti siis hoopis teistsugustes tingimustes, olukorras, kus toimus äge klassivõitlus kodanluse vastu, kus kirik toetas aktiivselt valitsevat kapitalistlikku korda. Niisuguses olukorras terav väljaastumine usu vastu, kartmata solvata usklike tundeid, näib olevat õigustatud.

Käsitletava perioodi kaheksa aasta jooksul võib märgata ateistlikus töös ka teatavat arengut. Kui kahekümne-date aastate teisel poolel avaldatakse peamiselt lühiartikleid, mõnikord on need ka pinnapealsed, siis alates 1929. aastast muutub religioonivastane võitlus süstemaatiliseks. Ateistlikke artikleid hakkab ilmuma sagedamini. Raske on leida ajalehte, kus usuküsimustele tähelepanu ei pöörataks. Ajalehes "Töölised, Edasi!" avatakse isegi usuvastane nurk. Usuvastase kuukirja "Usk ja Tõde" väljaandmisega 1932. aastal tõuseb see võitlus veelgi kõrgemale tasemele. Ajakirjast leiame sisukaid, teoreetiliselt sügavaid artikleid. Sel ajal tehtav ateistlik töö oli juba niivõrd veenev ja ründav, et tekitas tõsist ärevust kirikutegelaste hulgas.

Eeskujuna kapitalismi osalise ajutise stabilisatsiooni ja majanduskriisi perioodil tehtud ateistliku töö meetodeid ja vorme me tänapäeval võtta ei saa. Küll aga tuleks

õppida tolleaegsete ateistide visadusest, kes sellistes rasketes tingimustes suutsid siiski väga palju korda saata. Head tahet ja julget pealehakkamist oli kommunistidel ja klassiteadlikul proletariaadil noil aastail väga palju. Seda võiksime tänapäevalgi eeskujuks võtta.

Religioonivastane võitlus aitas kaasa töötavate hulkade vabastamisele usu mõju alt, koos sellega aitas ta ka kaasa proletariaadi klassivõitlusele, andes teatud panuse sotsialistliku revolutsiooni võiduks Eestis.

Эстонская легальная революционная рабочая
печать в борьбе против религии в 1926 - 1933 годах

Дипломная работа Л.Саккеус

Р е з ю м е

Борьба против религии составляет неразрывную часть эстонского революционного рабочего движения, часть борьбы за свержение буржуазного строя.

Восстание 1 декабря 1924 года было подавлено, но капиталистам не удалось полностью уничтожить организации Коммунистической партии в Эстонии и задуть революционное рабочее движение. КПЭ продолжала борьбу, используя при этом и легальные формы работы. С апреля 1926 года удалось вновь начать издание рабочей газеты, затем начали выходить и революционные рабочие журналы, а в 1932 году вышел даже номер специального антирелигиозного ежемесячника "Уск я Тьде" /"Религия и действительность"/. С появлением легальной революционной печати расширились возможности использовать печатное слово и как средство атеистической пропаганды.

Революционные печатные издания выходили в крайне тяжелых условиях. За малейшее более острое выступление органы рабочей печати закрывались. Но несмотря на репрессии буржуазной диктатуры, Компартия Эстонии и передовая часть рабочего класса активно боролись против религии.

На страницах журналов и газет в самых различных по жанрам материалах рабочим разъяснялась сущность религии, ее происхождение, подчеркивалось, что главная функция церкви - защита и оправдание капиталистической эксплуатации, духовное порабощение трудящихся.

Антирелигиозная борьба непосредственно связывалась с классово-вой борьбой. Главной мыслью всех статей на атеистические темы было: борьбой против религии мы расчищаем путь социализму. Через рабочую печать родителей учили воспитывать из своих детей атеистов, предостерегали молодежь от порабощающего влияния религии. В революционной печати пропагандировались формы атеистической работы: светские церкви, антирелигиозные дни и праздники детей, светские похороны.

За восемь лет, которые рассматриваются в работе, можно отметить в атеистической работе некоторый подъем. Если во второй половине двадцатых годов главным образом публиковались короткие статьи, а иногда даже и поверхностные, то с 1929 года антирелигиозная борьба становится более систематической. Атеистические статьи начинают появляться чаще. Трудно найти газету, где бы не было уделено внимания вопросам религии. В газете "Тээлисед эдаси!" /"Рабочие, вперед!" / был введен даже уголок атеизма. С выходом антирелигиозного ежемесячника "Уск я Тыде" в 1932 году эта борьба поднялась на еще более высокий уровень. В журнале печатались содержательные, глубокие теоретические статьи.

В начале 1930 годов антирелигиозная работа КПЭ приобрела такой наступательный характер, что вызвала серьезную тревогу среди деятелей церкви. Последние призвали верующих сплотить свои ряды в борьбе против атеистов.

Антирелигиозная борьба способствовала освобождению трудящихся масс от влияния религии, одновременно внося свой вклад в классовую борьбу пролетариата и тем самым в победу социалистической революции в Эстонии.

Kasutatud Kirjandus:

I Marksismi-leninismi klassikud

- Engels, F., Anti-Dühring, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1951.
- Lenin, V.I., Sotsialism ja usk, Teosed, 10.kd., Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1952.
- Lenin, V.I., Klassid ja parteid oma suhtumises religiooni ja kirikusse, Teosed, 15.kd., Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1953.
- Lenin, V.I. Töölispartei suhtumisest religiooni, Teosed, 15.kd., Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1953.

II Raamatud ja artiklid

- Eesliinil, 50 aastat "Pravda" jälgedes, Artikleid ja mälestusi, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1962.
- Eesti NSV ajalugu (Kõige vanemast ajast tänapäevani), Teine trükk, Toimetanud G.Naan. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1957.
- Elango, O., Tõe ja teadmiste poole, "Rahva Hää", 4.nov. 1960, nr.262.
- Kuuli, O., Ühise võitluslipu alla (Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus sidemete tugevdamise eest töörahva hulkadega aastail 1929-1934), Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1961.
- Kuuli, O., Liebman, A., Ühest eesti töölisparteist, "Eesti Kommunist", 1961, nr.6.
- Mõtisklusi usust, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1962.
- Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1956.
- Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Toim.A.Panksejev, M.Pesti, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1963.

III Kasutatud allikad ja arhiivmaterjalid

a) Perioodika

- "Edasi", ajaleht, Tallinn 1928-1929.
"Eesti Kirik", ajakiri, Tallinn 1924-1933.
"Kiir", ajaleht, Tallinn 1927.
"Meie Edasi", ajaleht, Tallinn 1929.
"Meie Kiir", ajaleht, Tallinn 1927.
"Meie Võitluse Aeg", ajaleht, Tallinn 1932.
"Oktoobri Kiir", ajaleht, Tallinn 1927-1928.
"Proletaarlane", ajaleht, Tallinn 1926-1927.
"Punane Kiir", ajaleht, Tallinn 1927.
"Ratsionalist", ajakiri, Tartu 1932-1933.
"Teine Tööliste Võitlus", ajaleht, Tallinn 1933.
"Töölised, Edasi!", ajaleht, Tallinn 1929.
"Tööliste Aeg", ajaleht, Tallinn 1930-1931.
"Tööliste Elu", ajaleht, Tallinn 1929-1930.
"Tööliste Kiir", ajaleht, Tallinn 1927.
"Tööliste Võitlus", ajaleht, Tallinn 1932.
"Tööraha Kiir", ajaleht, Tallinn 1928.
"Usk ja Tõde", ajakiri, Tallinn 1932.
"Uus Aeg", ajaleht, Tallinn 1930.
"Uus Edasi", ajaleht, Tallinn 1929.
"Uus Võitluse Aeg", ajaleht, Tallinn 1932.
"Võitluse Aeg", ajaleht, Tallinn 1931-1932.
"Võitluse Lipp", ajaleht, Tallinn 1933.
"Võitlusrinne", ajakiri, Tallinn 1933.
"Трабюга", ajaleht, Tallinn 1933. (?)

b) Arhiivmaterjalid

1. ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv, Tallinn:

Fond 949, nimistu 1, säilitusühik 78.

Fond 949, nimistu 3, säilitusühik 13.

2. ENSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv, Tartu:

Fond 2121, nimistu, 119, säilitusühik 147.

S i s u k o r d

	Lk.
Sissejuhatus	2
I peatükk. Töölisliikumine ja revolutsioonilised töö- lisorganisatsioonid aastail 1926-1933	6
II peatükk. Religiooni olemuse, ajaloo ja klassiise- loomu paljastamine	29
III peatükk. Proletariaadi ülesanded religioonivasta- ses võitluses	66
Kokkuvõte	90
Resümee	93
Kasutatud kirjandus	95